

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία»**

**«Ο ρόλος της Ιαπωνίας στην Παγκόσμια Πολιτική
Οικονομία (1600-1990)»**

Πράσινος Γεώργιος

**University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Relations
Department of Political Studies and International Relations**

**Master Program in
«Global Political Economy»**

“The role of Japan in Global Political Economy (1600-1990)”

Prasinos Georgios

Corinth, January 2019

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να προσεγγίσει μία διαφορετική φιλοσοφία, την ιαπωνική, μέσω της οποίας λειτούργησε και συνεχίζει να λειτουργεί η ιαπωνική οικονομία. Η ανάδειξη της Ιαπωνίας σε παγκόσμια οικονομική υπερδύναμη οφείλεται κυρίως στη διαφορετική αντίληψη και κουλτούρα που πρεσβεύει ο ιαπωνικός λαός, καθώς και στην αφομοιωτική ικανότητα του σε γνώσεις και τεχνογνωσία που επήλθαν στην χώρα μέσω της δυτικής προσέγγισης. Τέλος, σπουδαίο ρόλο έπαιξε η συνεχής και ωφέλιμη παρέμβαση των κυβερνήσεων στο επιχειρείν του τόπου. Μπορούμε με βεβαιότητα να εκφράσουμε πως η Ιαπωνία αποτελεί ένα από τα πλέον επιτυχημένα μοντέλα οικονομικής ανάπτυξης.

Σημαντικοί Όροι: Οικονομία, Ιαπωνία, Ανάπτυξη, Πληθωρισμός, Επιχειρήσεις, Πολιτικές

Abstract

This paper aims to approach a different philosophy, the Japanese one, through in which the Japanese economy has operated and continues to operate. The highlighting of Japan as a global economic power is mainly result of a different perception and culture of the Japanese people, as well as to its assimilative capacity in the knowledge and know-how that was introduced to the country through the Western approach. Finally, the constant and beneficial intervention of Japanese government in business of the country played a major role. We can express with certainty that economic model of Japan is one of the most successful globally.

Keywords: Economy, Japan, Development, Inflation, Policies

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

Κατάλογος διαγραμμάτων

Εισαγωγή	1
1 Κεφάλαιο 1^ο: Ιστορική αναδρομή	1
1.1 Η ιαπωνική οικονομία	1
1.2 Η εγχώρια κοινωνία και οι εξωτερικές δυνάμεις	3
2 Κεφάλαιο 2^ο : Η οικονομική διάρθρωση της Ιαπωνίας	4
2.1 Η εποχή των Σαμουράι.....	4
2.2 Η εποχή Meiji, εκσυγχρονισμός, εκβιομηχάνιση και Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος	5
2.3 Η Μεταπολεμική ανάπτυξη.....	6
2.4 Διάρθρωση της Ιαπωνικής Οικονομίας πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	6
2.4.1 Η περίοδος Edo: 1603-1867.....	6
2.4.2 Το άνοιγμα των λιμανιών και η πτώση της κυβέρνησης bakufu	8
2.4.3 Η κυβέρνηση Meiji και οι στόχοι της	10
2.5 Επίδραση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου	12
2.6 Η Διάρθρωση της Ιαπωνικής Οικονομίας πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και η κατάληξη της	12
2.7 Η οικονομία του πολέμου, 1937-1945	13
3 Κεφάλαιο 3ο: Σχέσεις Ιαπωνίας- Η.Π.Α.	16
3.1 Πολιτική των ΗΠΑ στην κατεχόμενη Ιαπωνία.....	16
3.2 Η σταθεροποίηση από τη Dodge Line το 1949.....	18

3.3	Ανοικοδόμηση της Ιαπωνικής Οικονομίας: Μεταπολεμική ανάκαμψη, 1945-49 & Καταστροφές του πολέμου	19
3.3.1	Ελλείψεις και πληθωρισμός.....	21
3.3.2	Τα βασικά προβλήματα του 1946.....	22
3.3.3	Διακοπή του πληθωρισμού	23
3.3.4	Το σύστημα παραγωγής κατά προτεραιότητα, 1947-48.....	25
4	Κεφάλαιο 4^ο: Η εποχή της ραγδαίας ανάπτυξης.....	26
4.1	Εξορθολογισμός	27
4.2	Μακροοικονομική διαχείριση	30
4.3	Η σημασία του Υπουργείου Διεθνούς Εμπορίου και Βιομηχανίας και η βιομηχανική πολιτική	32
4.4	Η επανένταξη στην παγκόσμια οικονομία	33
5	Κεφάλαιο 5^ο: Η ιαπωνική οικονομία και η συνεισφορά της στο παγκόσμιο Α.Ε.Π	35
5.1	Οικονομικό θαύμα της Ιαπωνίας.....	36
5.2	Η πορεία προς τη δημιουργία μιας οικονομικής υπερδύναμης	37
6	Κεφάλαιο 6ο: Συμπεράσματα	39
7	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	42

Κατάλογος Διαγραμμάτων

1.2 Παραγωγή στρατιωτικών αγαθών.....	15
2.3 Πληθωρισμός, τιμές λιανικής, Τόκιο.....	19
3.4 Αύξηση πραγματικού Α.Ε.Π κατά την εποχή της ραγδαίας ανάπτυξης.....	26
4.4 Αποθεματικά σε αμερικανικά δολάρια.....	31

Εισαγωγή

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη του ρόλου της Ιαπωνίας στην Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία την περίοδο 1600 έως 1990, από την έναρξη της εποχής Edo έως το 1990 όπου ξεκινά και η αδρανοποίηση της ιαπωνικής οικονομίας. Συγκεκριμένα μελετάται η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη που γνώρισε η Ιαπωνία από τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου έως και το τέλος της δεκαετίας του '90, έχοντας άμεσο αντίκτυπο σε παγκόσμιο βιομηχανικό και τεχνολογικό επίπεδο. Συνακόλουθα, η έρευνα εστιάζει στον προσδιορισμό των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων της ιαπωνικής οικονομίας, μελετώντας παράλληλα, μέσα από ιστορικά γεγονότα, τους παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της.

Θα ακολουθηθεί ποιοτική μέθοδος έρευνας μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι ο σκοπός της εργασίας είναι να βρεθούν εκείνα τα στοιχεία που φανερώνουν τη ραγδαία οικονομική ανάπτυξη που γνώρισε η Ιαπωνία από τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου έως και σήμερα, έχοντας άμεσο αντίκτυπο σε παγκόσμιο βιομηχανικό και τεχνολογικό επίπεδο.

Η εργασία αποτελείται από 6 διακριτά κεφάλαια τα οποία περιγράφουν :

1. Εισαγωγή
2. Το 1^ο κεφάλαιο περιέχει μία σύντομη ιστορική αναδρομή.
3. Το 2^ο κεφάλαιο ασχολείται με την οικονομική διάρθρωση της Ιαπωνίας.
4. Το 3^ο κεφάλαιο εμπεριέχει εκτενή αναφορά στις σχέσεις Ιαπωνίας- Η.Π.Α.
5. Το 4^ο κεφάλαιο αναφέρεται στην εποχή της υψηλής-ραγδαίας ανάπτυξης στην Ιαπωνία.
6. Το 5^ο κεφάλαιο αναφέρεται στην Ιαπωνική οικονομία και την συνεισφορά της στο παγκόσμιο ΑΕΠ.
7. Τέλος, το 6ο κεφάλαιο εμπεριέχει τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η έρευνα.

Η προσπάθεια να περιγραφεί και να αξιολογηθεί η ιαπωνική οικονομική ανάπτυξη στο πλαίσιο μιας διπλωματικής εργασίας αποτελεί δύσκολο εγχείρημα. Είναι απαραίτητο πολλά στοιχεία να συμπυκνωθούν και στη συνέχεια να αναλυθούν πολύπλοκα ζητήματα. Τα οικονομικά προβλήματα της Ιαπωνίας λόγω του πολέμου αποτέλεσαν κατά κάποιο τρόπο πηγή έμπνευσης για τους Ιάπωνες και για την μετέπειτα ανάπτυξη της χώρας. Ζήτημα αποτελεί το πώς

οι προπολεμικές και οι πολεμικές εξελίξεις επηρέασαν την ιαπωνική οικονομία και πως η ανάπτυξη μετά τον πόλεμο αποτελεί μια σημαντική παράμετρο επιλογής μελέτης του συγκεκριμένου θέματος. Συνεπώς, ο συνδυασμός μιας σύντομης πολιτικο-οικονομικό-κοινωνικής ανάλυσης και ιστορικής αναδρομής, οδηγεί σε σημαντικά συμπεράσματα τόσο για το οικονομικό θαύμα της Ιαπωνίας αλλά και το πώς το ιαπωνικό οικονομικό μοντέλο μπορεί να επηρεάσει και να αποτελέσει παράδειγμα επανεκκίνησης πολλών αναπτυσσόμενων αλλά και ανεπτυγμένων χωρών, οι οποίες εμφανίζουν ανάλογα πολλά κοινά σημεία οικονομικών καταστάσεων με τη μεταπολεμική Ιαπωνία.

1 Κεφάλαιο 1^ο: Ιστορική αναδρομή

1.1 Η ιαπωνική οικονομία

Η ιαπωνική οικονομία ωρίμασε κυρίως κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918). Εξαιτίας της πολεμικής αναταραχής, οι ευρωπαϊκές δυνάμεις αποσύρθηκαν από τις αγορές της Ανατολής και της Νοτιοανατολικής Ασίας, αφήνοντας έτσι περιθώρια στο ιαπωνικό εμπόριο. Η βελτίωση του εξωτερικού εμπορίου ώθησε τις ιαπωνικές μεταποιητικές βιομηχανίες, και μέχρι το 1920 η Ιαπωνία χαρακτηρίζεται πλέον βιομηχανικό κράτος (Pauer , 2014).

Ωστόσο, αυτή η ώθηση λόγω του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου για την Ιαπωνία έληξε το 1920. Τα οικονομικά προβλήματα οδήγησαν σε οικονομική κρίση, με πτώχευση στον τραπεζικό τομέα. Η σταθεροποίηση της οικονομίας παρεμποδίστηκε από τον μεγάλο σεισμό του Καντό το 1923, ο οποίος κατέστρεψε σημαντικό αριθμό κεντρικών γραφείων εταιρειών στην περιοχή του Τόκιο και της Γιοκοχάμα. Επιπλέον χτυπήματα ήρθαν με την οικονομική κρίση του 1927 και την παγκόσμια οικονομική ύφεση το 1929 (Pauer , 2014).

Δυσκολίες υπήρξαν στην ιαπωνική οικονομία όχι μόνο στον μεταποιητικό τομέα αλλά και στη γεωργία. Τα προβλήματα αυτά θεωρήθηκαν ως «αντιφάσεις» στην ιαπωνική οικονομική ανάπτυξη. Τροφοδότησαν τη συζήτηση στους ιαπωνικούς πνευματικούς κύκλους (επηρεασμένοι από τις μαρξιστικές ιδέες) σχετικά με τη φύση του ιαπωνικού καπιταλισμού. Ως αποτέλεσμα, στη δεκαετία του 1930 υποστήριξαν την ανάπτυξη οικονομικών εργαλείων όπως ο «προγραμματισμός» (planning), ο οποίος θεωρήθηκε ως ένας τρόπος για να ξεπεραστούν οι αντιφάσεις αυτές (Pauer , 2014).

Ο «σχεδιασμός» ή «προγραμματισμός» και η «προγραμματισμένη οικονομία» (*keikaku keizai*) γινόταν ολοένα και περισσότερο αντικείμενο συζητήσεων, στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και στις αρχές της δεκαετίας του 1930, τόσο στους στρατιωτικούς κύκλους όσο και στους πολιτικούς. Η κρίση μετά την παγκόσμια οικονομική ύφεση οδήγησε ακόμη και φιλελεύθερους στοχαστές – όπως ο Minobe Tatsukichi¹ – σε μια σκληρή κριτική κατά των πολιτικών και των κομμάτων (Pauer , 2014).

¹ Ο Minobe Tatsukichi (1873 – 1948) ήταν καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Τόκιο (1902 – 1938), στα πεδία του διοικητικού δικαίου, την ιστορία του ιαπωνικού νομικού συστήματος και, αργότερα, του συνταγματικού δικαίου.

Η κριτική του Minobe, δείχνει γιατί οι αποφάσεις λήφθηκαν από τα υπουργεία και τους γραφειοκράτες, οι οποίοι εφάρμοσαν πολιτικές και ανέπτυξαν δομές σύμφωνα με τις δικές τους ιδέες. Η εκστρατεία για τη δημιουργία ενός δικτύου μικρών τοπικών κατασκευαστών που συνδέονται μεταξύ τους, στα γνωστά και ως «συνδικάτα παραγωγής» (*sangyo kumiai*), αποτελεί παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο οι γραφειοκράτες του Υπουργείου Γεωργίας προσπάθησαν να εφαρμόσουν τις ιδέες τους μέσω μη κοινοβουλευτικών μέσων (Pauer, 2014). Ως εκ τούτου, η «στρατιωτικοποίηση» της καθημερινότητας στις αρχές της δεκαετίας του 1930 και η αυξανόμενη επιρροή των ιδεών των στρατιωτικών στελεχών, υπήρξαν αποτέλεσμα του κενού που άφησε ο πολιτικός κόσμος (Pauer, 2014).

Τα βασικά σημεία μιας συνολικής εθνικής μεταρρύθμισης, όπως σχεδιάστηκε από τον Ishiwara Kanji και διατυπώθηκαν από τον Miyazaki Masayoshi (ο «εγκέφαλος» του οικονομικού σχεδιασμού στη Μαντζουρία), ήταν η αντικατάσταση του υπουργικού συμβουλίου από ένα εθνικό σώμα ηγεσίας (*kokumu-in*), η εθνικοποίηση βασικών βιομηχανιών, η δημιουργία μιας νέας πολιτικής μαζικής οργάνωσης και η ανάληψη κυβερνητικής ηγεσίας από το στρατιωτικό κόσμο (Kobayashi, 1995). Τα σχέδια αυτά αποσκοπούσαν στην αυτονομία της Ιαπωνίας μέσα από τη δημιουργία ενός οικονομικού μπλοκ στην ανατολική Ασία (Kobayashi, 1995).

Ένα άλλο σημείο που έπαιξε ρόλο στον «προγραμματισμό» της Ιαπωνίας, είναι και η πολιτική προσέγγιση μεταξύ Γερμανίας και Ιαπωνίας μετά το 1936, που άνοιξε το δρόμο για τις ιδέες των οικονομολόγων που επηρέασαν το ναζιστικό οικονομικό μοντέλο. Αυτές οι ιδέες υιοθετήθηκαν από κυβερνητικούς («ρεφορμιστές») γραφειοκράτες (Pauer, 2014). Σε άλλους τομείς, όπως ο κρατικός έλεγχος της εργασίας, οι δημόσιοι υπάλληλοι γοητεύτηκαν από τις ναζιστικές ιδέες και σχεδίασαν ένα νέο σύστημα για την Ιαπωνία σύμφωνα με το γερμανικό μοντέλο που θαύμαζαν (Garon, 1987).

Τελικά, οι στρατιωτικές εξελίξεις (το ξέσπασμα του Σινο-ιαπωνικού πολέμου το 1937) και η αύξηση της ζήτησης στρατιωτικού εξοπλισμού είχε ως αποτέλεσμα τον αυστηρότερο κρατικό έλεγχο της οικονομίας (Johnson, 1982). Η νέα οικονομική τάξη επιτεύχθηκε με πρωθυπουργό τον Konoe, ο οποίος εισήγαγε τη «νέα τάξη» (New Order αναφέρεται ως «ελεγχόμενη οικονομία» (*tosei keizai*) (Pauer, 2014). Η οικονομία της Ιαπωνίας αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά *success stories* της εποχής μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Κυριολεκτικά αναγεννήθηκε από τις στάχτες της καταστροφής και της εγκατάλειψης. Η ιαπωνική οικονομία είναι σήμερα η δεύτερη ισχυρότερη οικονομία στον κόσμο. Η Ιαπωνία θεωρείται συχνά ως το πιο επιτυχημένο

παράδειγμα οικονομικής ανάπτυξης μέσω κρατικού παρεμβατισμού (Johnson C., 1982). Οι θαυμαστές της επιτυχίας της Ιαπωνίας βλέπουν τις κυβερνητικές στρατηγικές της για την «*παρακολούθηση της αγοράς*» και την ισχυρή συνεργασία μεταξύ κυβερνήσεων και επιχειρήσεων ως λύση στην παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα που υστερεί σε άλλες χώρες (Anchordoguy, 1989). Οι επικριτές της ιαπωνικής πολιτικής υποστηρίζουν ότι αυτές οι τάσεις αποτελούν απειλή για την επιβίωση των άλλων κορυφαίων οικονομιών του κόσμου (Prestowitz, 1989).

1.2 Η εγχώρια κοινωνία και οι εξωτερικές δυνάμεις

Ο εκσυγχρονισμός της Ιαπωνίας ξεκίνησε με τη συνάντησή της με την ισχυρή Δύση τον 19^ο αιώνα. Η πορεία της ιαπωνικής εκβιομηχάνισης στη συνέχεια μπορεί να ερμηνευτεί ως η διαδικασία διαφόρων εγχώριων παραγόντων, συμπεριλαμβανομένης της κυβέρνησης, των επιχειρήσεων, των κοινοτήτων και των ατόμων, που ανταποκρίθηκαν σε προκλήσεις, κραδασμούς και επιρροές από το εξωτερικό. Η διαδικασία ανάπτυξης τέτοιων χωρών μπορεί επίσης να κατανοηθεί ως δύο συστήματα, τοπικά και ξένα, σε δυναμική αλληλεπίδραση (Kenichi, 2006).

Τον 20^ο αιώνα, η απομόνωση και η αυτάρκεια επιδιώχθηκαν με σοσιαλιστικό σχεδιασμό, αλλά η προσπάθεια απέτυχε να παράγει οικονομική δυναμική. Από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η άρνηση ενσωμάτωσης στον κόσμο έχει αποθαρρυνθεί πλήρως ως εθνική οικονομική στρατηγική. Ενώ οι πολιτικές του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας περιέχουν πολλές ελλείψεις, οι χώρες που έχουν καθυστερήσει δεν έχουν άλλη επιλογή παρά να ενταχθούν σε αυτούς τους διεθνείς οργανισμούς. Τώρα το ερώτημα δεν είναι αν θα ενσωματωθεί αλλά πώς να ενσωματωθεί. Η διεθνής ολοκλήρωση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη (UNCTAD, 2004).

Ο όρος ανάπτυξη δεν συνεπάγεται αναγκαστικά την ύπαρξη εξωτερικής επιρροής. Η ανάπτυξη αποτελεί ταυτόσημη έννοια με την «*εκβιομηχάνιση χωρών*» ή τον εκσυγχρονισμό μέσω του εμπορίου, των άμεσων ξένων επενδύσεων και της εκβιομηχάνισης. Από μια μακρά ιστορική σκοπιά, πρόκειται για ένα πολύ ιδιαίτερο είδος ανάπτυξης. Αλλά δεν μπορούμε να σκεφτούμε

άλλο τρόπο. Είτε επιθυμητό είτε όχι, αυτή είναι η πραγματικότητα που αντιμετωπίζουμε σήμερα².

Σε σύγκριση με την ιστορία άλλων χωρών του μη δυτικού κόσμου, μπορεί να ειπωθεί ότι η Ιαπωνία απορρόφησε τις διαδοχικές εξωτερικές κρίσεις ομαλά και τις χρησιμοποίησε θετικά για αλλαγή και νέα ανάπτυξη. Η Ιαπωνία διατήρησε την εθνική της ταυτότητα καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, παρόλο που η Ιαπωνία σήμερα και στο παρελθόν είναι εντελώς διαφορετικές (Kenichi, 2006).

2 Κεφάλαιο 2^ο : Η οικονομική διάρθρωση της Ιαπωνίας

2.1 Η εποχή των Σαμουράι

Η συγκέντρωση της εξουσίας και της ισχύος στα χέρια του αυτοκράτορα, όπου ήταν η πρώτη μορφή πολιτικής εξουσίας στην περιοχή, δεν κράτησε πολύ. Σύντομα, οι τοπικοί ιδιοκτήτες εκτάσεων και οι ναοί έγιναν πιο ανεξάρτητοι από την κεντρική κυβέρνηση και σταμάτησαν να πληρώνουν φόρους ή να υπακούουν σε επίσημες παραγγελίες. Δημιούργησαν μεγάλα κτήματα (*shoen*) και προσέλαβαν εργάτες για την καλλιέργειά τους. Για να προστατεύσουν τη γη τους, προέκυψε μια τάξη πολεμιστών, οι σαμουράι. Για τους σαμουράι, η γη ήταν το πιο πολύτιμο περιουσιακό στοιχείο που έπρεπε να υπερασπιστούν με τη ζωή τους. Εν τω μεταξύ, η πολιτική εξουσία της αρχαίας τάξης μειώθηκε βαθμιαία. Από τα τέλη του 12^{ου} αιώνα, οι ηγέτες των σαμουράι σχημάτισαν την κυβέρνηση³. Η πρώτη κυβέρνηση των Σαμουράι ιδρύθηκε στο

² Μεταξύ των αναπτυξιακών στρατηγικών, οι υποστηρικτές της ενδογενούς ανάπτυξης υποστηρίζουν το περιορισμό της εξωτερικής ολοκλήρωσης και την απελευθέρωση των τοπικών συστημάτων σε κάθε κοινωνία ως μηχανισμό ανάπτυξης. Αυτό περιλαμβάνει, για παράδειγμα, τη γεωργική παραγωγή για τοπική κατανάλωση και όχι για εμπορική χρήση τις πωλήσεις και την κοινοτική ανάπτυξη με βάση την παραδοσιακή θρησκεία, την αξία και τα έθιμα. Αυτή η προσέγγιση μπορεί να ενεργοποιήσει τις κοινότητες και να παράσχει έναν μηχανισμό επιμερισμού του κινδύνου σε ένα ορισμένο στάδιο ανάπτυξης. Ωστόσο, η ισχύς της ως μακροπρόθεσμης καθολικής αναπτυξιακής στρατηγικής δεν επιβεβαιώνεται.

³ Ακόμη και μετά την απώλεια της πραγματικής εξουσίας από τον αυτοκράτορα, οι ηγέτες των σαμουράι εξακολουθούσαν να αναζητούν την αυτοκρατορική έγκριση για τη δημιουργία νέας κυβέρνησης και τη νομιμοποίηση της εξουσίας τους. Όλες οι επόμενες κυβερνήσεις (ακόμη και σήμερα) έχουν χρησιμοποιήσει τη συμβολική εξουσία του αυτοκράτορα αντί να τερματίσουν την αυτοκρατορική οικογένεια και να ιδρύσουν οι ίδιοι ένα νέο βασίλειο ή δυναστεία. Το όφελος από τη λήξη αυτοκρατορικής κυράσεως για τη διακυβέρνηση πρέπει να ήταν μεγαλύτερο από το

Καμακούρα, 350 χιλιόμετρα ανατολικά του Κιότο, το 1192 (το Κιότο εξακολουθούσε να είναι η πρωτεύουσα - όπου κατοικούσε ο αυτοκράτορας - αλλά η πραγματική δύναμη στηριζόταν στους σαμουράι στο Καμάκουρα). Ο κορυφαίος σαμουράι ονομαζόταν shogun. Η περίοδος αυτή ήταν μια περίοδος απομόνωσης που διήρκεσε περισσότερο από δύο αιώνες (1639-1854) (Kenichi, 2006).

2.2 Η εποχή Meiji, εκσυγχρονισμός, εκβιομηχάνιση και Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Αρκετές δυτικές δυνάμεις θέλησαν να προσεγγίσουν την Ιαπωνία. Αρχικά, οι Ρώσοι. Έπειτα ακολούθησαν οι Ευρωπαίοι. Αλλά η κυβέρνηση αρνήθηκε να συναλλαχθεί μαζί τους. Τέλος, το 1853, τα αμερικανικά στρατεύματα με επικεφαλής τον Commodore Perry με τέσσερα "μαύρα πλοία" (black ships) φορτωμένα με ισχυρά πυροβόλα όπλα για να αναγκάσουν την Ιαπωνία σε εκχώρηση εμπορικών δικαιωμάτων. Η κυβέρνηση και ολόκληρο το έθνος βρέθηκε σε σύγχυση. Ένα ισχυρό κίνημα κατά των ξένων εμφανίστηκε σε όλη την Ιαπωνία. Το επόμενο έτος, η κυβέρνηση ενέδωσε στην αμερικανική πίεση και υπέγραψε τη Συνθήκη Φιλίας Ιαπωνίας-ΗΠΑ (Rousseau, 1999). Οι Αμερικανοί ζήτησαν περαιτέρω εμπορικές συναλλαγές με την Ιαπωνία. Το 1858, εν μέσω έντονου εθνικού διαλόγου, η κυβέρνηση κατέστειλε την αντιπολίτευση και σύναψε εμπορικές συμφωνίες με τη Δύση, οι οποίες αργότερα αποδείχθηκαν ελλιπείς. Η κριτική κατά της κυβέρνησης αυξήθηκε απότομα και ακολούθησαν εσωτερικές πολιτικές διαμάχες, ανατρέποντας τελικά την κυβέρνηση το 1867 (Rousseau, 1999).

Η νέα κυβέρνηση Meiji αποκατέστησε τον αυτοκράτορα (ο οποίος για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν είχε πραγματική εξουσία) ως ανώτατο κυβερνήτη και υιοθέτησε μια πολιτική ταχείας δυτικοποίησης, εκσυγχρονισμού και στρατιωτικοποίησης. Στον πολιτικό τομέα, το πρώτο εθνικό σύνταγμα εκδόθηκε το 1889 και δημιουργήθηκε η κοινοβουλευτική πολιτική. Στον οικονομικό τομέα, η απορρόφηση της δυτικής τεχνολογίας και η δημιουργία σύγχρονων βιομηχανιών ήταν οι πρωταρχικοί εθνικοί στόχοι (Rousseau, 1999). Στον στρατιωτικό τομέα, η Ιαπωνία κέρδισε έναν πόλεμο κατά της Κίνας (δυναστεία Qing) το 1894-95 και άρχισε την εισβολή της στην Κορέα. Επίσης κέρδισε ένα πόλεμο με τη Ρωσική Αυτοκρατορία το 1904-05 (McLaren, 2013).

κόστος διατήρησης του αυτοκράτορα που σπάνια παρενέβαινε στην πολιτική. Μόλις αυτή η πρακτική καθιερώθηκε, η απόκλιση από αυτήν κατέστη πολιτικά πολύ δαπανηρή, καθώς σίγουρα θα δημιουργούσε μια σοβαρή κατηγορία για καταστροφή της θείας οικογένειας.

Η ιαπωνική οικονομία γνώρισε μια τεράστια έκρηξη που οδήγησε στην ανάπτυξη κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920, η εκβιομηχάνιση συνεχίστηκε παρά τις συχνές οικονομικές κρίσεις, το σεισμό στο Great Kanto και τις τραπεζικές κρίσεις (McLaren, 2013). Τη δεκαετία του 1930 η Ιαπωνία στράφηκε αποφασιστικά στον милитарισμό. Το 1931, η βορειοανατολική Κίνα καταλαμβάνεται. Το 1937 ξεκίνησε πόλεμος με την Κίνα, και το 1941 ξεκίνησε ο πόλεμος του Ειρηνικού. Ο οικονομικός σχεδιασμός που υιοθετήθηκε ήταν οικονομικός σχεδιασμός πολέμου (McLaren, 2013).

2.3 Η Μεταπολεμική ανάπτυξη

Η Ιαπωνία ηττήθηκε το 1945 με αποτέλεσμα να καταστραφεί η οικονομική βάση της χώρας. Υπό αμερικανική κατοχή, η στρατηγική ανάκαμψης πραγματοποιήθηκε με επιτυχία το 1947-48 και ο μεταπολεμικός πληθωρισμός τερματίστηκε το 1949 (Kenichi, 2006). Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970, η Ιαπωνία γνώρισε ταχεία ανάπτυξη και εκβιομηχάνιση. Ο τομέας της μεταποίησης επεκτάθηκε τρομακτικά και η Ιαπωνία έγινε η δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο (μετά τις ΗΠΑ) μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Η εθνική ασφάλεια κάτω από την αμερικανική στρατιωτική ομπρέλα, η παγκόσμια επέκταση του εμπορίου και μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία συνέβαλαν στο θαύμα της ανάπτυξης. Καθώς η ιαπωνική οικονομία ωρίμασε, η ανάπτυξη επιβραδύνθηκε. Στη δεκαετία του 1970, οι πετρελαϊκές κρίσεις και οι κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες μείωσαν την ανάπτυξη της Ιαπωνίας στο 4% περίπου. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 προέκυψε μια φούσκα περιουσιακών στοιχείων σε εκτάσεις και αποθέματα, η οποία ξέσπασε το 1990-91. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και μέχρι σήμερα, η ιαπωνική οικονομία ουσιαστικά σταμάτησε να αναπτύσσεται (Kenichi, 2006).

2.4 Διάρθρωση της Ιαπωνικής Οικονομίας πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

2.4.1 Η περίοδος Edo: 1603-1867

Από τα τέλη του 12^{ου} αιώνα μέχρι τον 17^ο αιώνα, η Ιαπωνία κυβερνήθηκε από τους Σαμουράι (στρατιωτικούς ηγέτες). Οι εσωτερικοί πόλεμοι και οι αλλαγές εξουσίας ήταν πολύ συχνές, ιδιαίτερα κατά τα τέλη του 15^{ου} αιώνα μέχρι τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, που η εποχή ονομάστηκε

Sengoku (εμπόλεμη) (Kenichi, 2006). Τελικά, ο Tokugawa Ieyasu ένωσε τη χώρα, μετά τη καθοριστικής σημασίας μάχη της Sekigahara (βρίσκεται μεταξύ της Ναγκόγια και του Κιότο) το 1600 και έγινε ο πρώτος Shogun (ο ανώτερος στρατιωτικός ηγέτης κατά τον Ιαπωνικό μεσαίωνα) του Edo το 1603 (Kenichi, 2006).

Μια σημαντική εξέλιξη ήταν πως η αποκεντρωμένη εξουσία αντικαταστάθηκε από την κεντρική εξουσία. Αυτό επετεύχθη με μια σειρά πολιτικών και μέτρων. Οι πολιτικές περιλάμβαναν στρατιωτικές κατακτήσεις των αντιπάλων, απελευθέρωση του εμπορίου, απαγόρευση των διαπεριφερειακών τελωνειακών δασμών, την επίσημη καταγραφή της γης (*kenchi*), την κατάσχεση όλων των όπλων από τον πληθυσμό, την κατασκευή μιας πόλης κάστρου σε κάθε περιοχή, τη μετεγκατάσταση των αγορών στις πόλεις (Kenichi, 2006).

Ξεκινάμε την ανάλυση της ιστορία της οικονομικής ανάπτυξης της Ιαπωνίας από την εποχή Edo, επειδή οι προκαταρκτικές συνθήκες για μεταγενέστερη εκβιομηχάνιση και εκσυγχρονισμό της χώρας δημιουργήθηκαν εσωτερικά κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Οι προκαταρκτικές συνθήκες ήταν (Kenichi, 2006) :

1. Πολιτική ενότητα και σταθερότητα
2. Γεωργική ανάπτυξη τόσο από άποψη επιφάνειας όσο και παραγωγικότητας
3. Ανάπτυξη των μεταφορών και η εμφάνιση εθνικά ενοποιημένων αγορών
4. Άνοδος του εμπορίου, της χρηματοδότησης και της εύπορης τάξης εμπόρων
5. Άνοδος της υπερσύγχρονης παραγωγής (μεταποίηση τροφίμων, χειροτεχνία κ.λπ.)
6. Βιομηχανική πρόωθηση από τις τοπικές κυβερνήσεις (μερικές φορές επιτυχείς αλλά όχι πάντα) και
7. Υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης

Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά της περιόδου Edo, τα οποία συχνά αναφέρονται από πολλούς ερευνητές.

2.4.2 Το άνοιγμα των λιμανιών και η πτώση της κυβέρνησης bakufu⁴

Από το 1639, η κυβέρνηση bakufu απαγόρευσε οποιαδήποτε ξένη επαφή εκτός από το Dejima του Nagasaki (ένα μικροσκοπικό τεχνητό νησί) και εκεί φυσικά υπό αυστηρό έλεγχο. Με άλλα λόγια θα μπορούσαμε να πούμε ότι η κυβέρνηση bakufu μονοπώλησε το εξωτερικό εμπόριο. Η Κορέα και η Ryukyu (Okinawa) είχαν διπλωματικές σχέσεις με την Ιαπωνία, ενώ οι Κινέζοι και οι Ολλανδοί έμποροι είχαν το δικαίωμα να εμπορεύονται με την Ιαπωνία. Όλες οι άλλες συναλλαγές ήταν αυστηρά απαγορευμένες. Δεν επιτρεπόταν σε κανέναν Ιάπωνα να μεταβεί στο εξωτερικό ή να επιστρέψει από το εξωτερικό. Σύμφωνα με αυτή την πολιτική απομόνωσης, ο μόνος διάυλος για την απορρόφηση της δυτικής γνώσης, κυρίως των ιατρικών και επιστημονικών πληροφοριών, ήταν μέσω ολλανδικών βιβλίων και προϊόντων (Auslin, 2009).

Ωστόσο, από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, οι ξένες δυνάμεις προσπάθησαν συστηματικά να προσεγγίσουν την Ιαπωνία εμπορικά χωρίς αποτέλεσμα.

Το εμπάργκο που είχε επιβάλει η κυβέρνηση της Ιαπωνίας έσπασε όταν, τέσσερα αμερικανικά στρατιωτικά πλοία (Black Ships) με επικεφαλής τον αξιωματικό του ναυτικού Matthew C. Perry μπήκαν στον κόλπο Edo το 1853. Η κυβέρνηση bakufu ειδοποιήθηκε για την έλευση τους, αλλά δεν έκανε τίποτα για να το αντιμετωπίσει. Αυτή ήταν μια καλά σχεδιασμένη αποστολή για την οποία η στρατηγική διαπραγμάτευσης με την Ιαπωνία είχε σχεδιαστεί προσεκτικά. Ο Perry ήταν πεπεισμένος ότι η επίδειξη δύναμης, και όχι η ειρηνική διπλωματία, θα ήταν πιο αποτελεσματική με τους Ιάπωνες. Ο Perry με τη χρήση ισχυρών κανονιών κατάφερε μια συνθήκη «φιλίας» με την Ιαπωνία γεγονός που επέτρεψε τα αμερικανικά πλοία να προσεγγίσουν και να χρησιμοποιήσουν τα Ιαπωνικά λιμάνια (Auslin, 2009),

Το 1858, η κυβέρνηση bakufu ζήτησε αυτοκρατορική άδεια για να υπογράψει εμπορικές συμφωνίες με τις μεγάλες δυνάμεις, αλλά δεν χορηγήθηκε. Ωστόσο, η κυβέρνηση bakufu υπέγραψε χωρίς την αυτοκρατορική άδεια. Φυσικά, η μονομερής δράση της κυβέρνησης επικρίθηκε έντονα. Ο Naosuke Ii (ανώτερος υπάλληλος της bakufu, κάτι σαν ο πρωθυπουργός) απαντά με τη σύλληψη και την εκτέλεση των πολιτικών αντιπάλων. Ωστόσο, ένα χρόνο αργότερα, το 1859, δολοφονήθηκε (Auslin, 2009).

⁴ *Katakura bakufu* : το σογκουνάτο Καμακούρα ήταν ένα είδος στρατιωτικής δικτατορίας που επέβαλαν στην Ιαπωνία οι Σόγκουν από 1185 (επισήμως από το 1192) έως το 1333 (περίοδος Καμακούρα).

Με την ολοκλήρωση των φιλικών και εμπορικών συνθηκών, ξένοι διπλωμάτες και έμποροι ξεκίνησαν να καταφθάνουν στην Ιαπωνία. Το άνοιγμα των ιαπωνικών λιμένων οδήγησε σε σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές (Kenichi, 2006):

1. Οι ξένοι έφεραν νέες ιδέες, τεχνολογία, βιομηχανία και συστήματα και οι Ιάπωνες άρχισαν να τις απορροφούν πολύ γρήγορα. Αλλά φοβόταν επίσης την ανώτερη στρατιωτική δύναμη της Δύσης.
2. Το μετάξι και το τσάι βρήκαν ξαφνικά τεράστιες υπερπόντιες αγορές. Η αύξηση της παραγωγής και η άνοδος των τιμών αυτών των προϊόντων πλουτίζουν τους αγρότες που τα παρήγαγαν.
3. Οι πλούσιοι αγρότες άρχισαν να αγοράζουν ρούχα που κατασκευάζονταν στην Αγγλία αντί να φορούν σπιτικά ή μεταχειρισμένα ρούχα.
4. Μια νέα εμπορική τάξη, που ονομάζεται έμποροι της Γιοκοχάμα, αναδύθηκε για να συνδέσει εγχώριους παραγωγούς και αγορές με ξένους εμπόρους. Όπως προαναφέρθηκε, στους ξένους δεν επιτρέπεται να ταξιδεύουν εκτός των περιοχών τους.

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως η όλη διάρθρωση των τιμών μετασηματίστηκε μετά το άνοιγμα των λιμένων. Οι παλιές βιομηχανίες και οι έμποροι μειώθηκαν και εμφανίστηκαν νέες. Οι εμπορικές συνθήκες που κυβέρνηση bakufu υπέγραψε με τη Δύση ήταν άνισες συνθήκες, με την έννοια ότι (Kenichi, 2006):

1. Η Ιαπωνία δεν είχε κανένα δικαίωμα να αποφασίζει τις τιμές, και
2. Τα ιαπωνικά δικαστήρια δεν θα μπορούσαν να δικάσουν ξένους εγκληματίες στην Ιαπωνία.

Το εθνικιστικό κύμα που αναπτύχθηκε ήταν πολύ ισχυρό στην αρχή, αλλά σταδιακά οι Ιάπωνες συνειδητοποίησαν την αδυναμία απωθήσεως των δυτικών με στρατιωτικά μέσα. Η πολιτική διαμάχη τελικά επικεντρώθηκε στο ποιος θα καθαιρέσει τη κυβέρνηση bakufu και θα δημιουργήσει μια νέα κυβέρνηση. Έπειτα από μια σειρά σχετικά μικρών μαχών, οι δυνάμεις bakufu νικήθηκαν και η νέα κυβέρνηση Meiji εγκαθιδρύθηκε το 1868. Ο αυτοκράτορας μεταφέρθηκε από το Κιότο στο Edo, το οποίο μετονομάστηκε σε Τόκιο (που σημαίνει ανατολικό κεφάλαιο) (Kenichi, 2006).

2.4.3 Η κυβέρνηση Meiji και οι στόχοι της

Η κυβέρνηση Meiji σχηματίστηκε από νεαρούς σαμουράι της Δυτικής Ιαπωνίας (ειδικότερα στη Satsuma, τη Choshu, τη Tosa και τη Hizen) και μερικούς ισχυρούς ευγενείς. Ο αυτοκράτορας έγινε η κεφαλή του κράτους για χάρη ενός ενοποιητικού συμβόλου του νέου καθεστώτος. Η κυβέρνηση Meiji είχε έναν πολύ σαφή και αποφασιστικό στόχο: την ταχεία δυτικοποίηση και τον εκσυγχρονισμό της Ιαπωνίας. και έπειτα να διατηρήσει την εθνική της ταυτότητα, (Rousseau, 1999).

Το εθνικό σλόγκαν ήταν το *fukoku kyohei* που σημαίνει «πλούσια χώρα, ισχυρός στρατός». Για να εκσυγχρονίσει την Ιαπωνία, η κυβέρνηση Meiji είχε τρεις στόχους (Kenichi, 2006) :

- Βιομηχανοποίηση.
- Δημιουργία εθνικού συντάγματος και κοινοβουλίου.
- Εξωτερική πολιτική (επέκταση).

2.4.3.1 Βιομηχανοποίηση

Το 1871-73, μια επίσημη αντιπροσωπεία υψηλού επιπέδου που ονομάστηκε Αποστολή Iwakura (Iwakura Mission) στάλθηκε στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη για σχεδόν δύο χρόνια. Μεταξύ των μελών της αποστολής Iwakura, ο Toshimichi Okubo εντυπωσιάστηκε ιδιαίτερα με τη δυτική τεχνολογία. Επιστρέφοντας στην Ιαπωνία, ο Okubo προώθησε σθεναρά την εκβιομηχάνιση της χώρας ως Υπουργός Οικονομικών (αργότερα ο Υπουργός Εσωτερικών) (Rousseau, 1999). Στην πολιτική του περιλαμβάνονται πρόσληψη ξένων συμβούλων, τη φιλοξενία βιομηχανικών εκθέσεων, καθώς και την κατασκευή δρόμων, σιδηροδρόμων και γεωργικών ερευνητικών κέντρων. Εγκαταστάθηκαν νέα συστήματα, όπως μέτρησης βάρους και αποστάσεων, χρησιμοποιήθηκε το δυτικό ημερολόγιο, ένα νέο νομισματικό σύστημα, δημιουργήθηκαν τράπεζες και μετοχικές εταιρείες. Ο Okubo δολοφονήθηκε το 1878 αλλά οι υποστηρικτές του, ιδιαίτερα ο Kiyotaka Kuroda και Shigenobu Okuma, συνέχισαν τις πολιτικές του (Kenichi, 2006).

2.4.3.2 Το Σύνταγμα και η Κοινοβουλευτική Κυβέρνηση

Πολιτικά, η δημιουργία ενός κοινοβουλίου και ενός συντάγματος δυτικού τύπου ήταν ένας εθνικός στόχος. Αυτό κρίθηκε απολύτως αναγκαίο ώστε η Δύση να αντιμετωπίσει την Ιαπωνία με ισότητα. Αλλά διαφορετικές απόψεις σχετικά με το χρονοδιάγραμμα και το περιεχόμενο του προτεινόμενου συντάγματος προκάλεσε πολλές πολιτικές αναταραχές. Όσον αφορά το χρονοδιάγραμμα, από το 1873 και μετά, πολλές πολιτικές ομάδες εκτός της κυβέρνησης απαιτήσαν σύνταγμα το συντομότερο δυνατό. Η αντιπολίτευση, διανοούμενοι και πλούσιοι γεωργοί συνέθεσαν το κίνημα *Freedom and People's Rights Movement*, το οποίο εξαπλώθηκε σε όλο το έθνος. Η κυβέρνηση κατέστειλε το κίνημα υποστηρίζοντας ότι η πολιτική ζύμωση θα έπρεπε να επέλθει με αργούς ρυθμούς για να αποφευχθούν βίαιες καταστάσεις όπως αυτές κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης (Kenichi, 2006).

2.4.3.3 Εξωτερική πολιτική

Ο σημαντικότερος διπλωματικός στόχος της κυβέρνησης Meiji ήταν να αναθεωρήσει τις άνισες συνθήκες που είχαν υπογραφεί με τη Δύση, ειδικά στο καθορισμό των τιμών των προϊόντων και στο δικαίωμα των δικαστηρίων της Ιαπωνίας να δικάζει τους ξένους εγκληματίες. Αυτό ήταν απαραίτητο για να ανακτήσει η Ιαπωνία την εθνική της υπερηφάνεια και να ενταχθεί στις τάξεις των χωρών πρώτης κατηγορίας (McLaren, 2013). Αυτή η *υπερβολική δυτικοποίηση* επικρίθηκε από εθνικιστές και ομάδες της αντιπολίτευσης. Παρ' όλα αυτά, καθώς ο ιαπωνικός εκσυγχρονισμός και εκβιομηχάνιση προχωρούσε, η επαναδιαπραγμάτευση των συνθηκών κατέστη δυνατή και η αναθεώρηση των συνθηκών ολοκληρώθηκε. Τα δικαιώματα δασμών ανακτήθηκαν μερικώς το 1899 και αποκαταστάθηκαν πλήρως το 1911. Τα δικαιώματα των δικαστηρίων επανακτήθηκαν το 1894-99 (McLaren, 2013).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της διπλωματίας Meiji είναι ο επεκτατισμός. Προκειμένου να προστατευθεί η πολιτική ανεξαρτησία και τα εθνικά συμφέροντα κατά της δυτικής παρέμβασης, κρίθηκε απαραίτητο να κατασκευαστεί μια ζώνη επιρροής γύρω από την Ιαπωνία η οποία θα επιτευχθεί με στρατιωτικά μέσα.

2.5 Επίδραση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Όταν ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξέσπασε, τον Ιούλιο του 1914, οι συνέπειές του για τη ιαπωνική οικονομία ήταν αρχικά ασαφείς. Όταν οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις άρχισαν να συγκρούονται μεταξύ τους, το διεθνές τους εμπόριο ανεστάλη, πράγμα που σήμαινε ότι η Ευρώπη δεν μπορούσε πλέον να προμηθεύει τα κλωστοϋφαντουργικά υλικά, μηχανήματα και χημικά προϊόντα από τον υπόλοιπο κόσμο. Υπήρξε μια φοβία ότι οι ιαπωνικές επενδύσεις θα επηρεάζονταν αρνητικά. Στην πραγματικότητα, η Ιαπωνία αντιμετώπισε σοβαρή έλλειψη μηχανών υψηλής ποιότητας και των βιομηχανικών υλικών καθώς η εγχώρια ζήτηση για αυτά έπεσε. Αλλά σύντομα κατέστη σαφές ότι ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος θα έφερνε μια τεράστια πνοή στην ιαπωνική οικονομία, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, λόγω της απότομης αύξησης στην παγκόσμια ζήτηση για τα ιαπωνικά προϊόντα. Δημιουργήθηκε μια τεράστια έκρηξη εξαγωγών επειδή η παγκόσμια ζήτηση μετατοπίστηκε από την Ευρώπη στην Ιαπωνία. Τα ιαπωνικά προϊόντα ήταν ακόμη κατώτερης ποιότητας, αλλά θα μπορούσαν να υποκαταστήσουν τα ευρωπαϊκά προϊόντα που δεν ήταν διαθέσιμα (Kenichi, 2006).

Για την Ιαπωνία, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είχε ελάχιστη στρατιωτική εμπλοκή. Η συνθήκη στρατιωτικής συμμαχίας με τη Βρετανία (1902-1923, με τη Ρωσία ως δυνητικό εχθρό), η κυβέρνηση της Ιαπωνίας το χρησιμοποίησε ως δικαιολογία για τη κατάληψη των κατεχόμενων από τη Γερμανία εδαφών στο Jiaozhou Wan (συμπεριλαμβανομένου του Qingdao) και μια σειρά από νησιά στην Κίνα στο Νότιο Ειρηνικό.

2.6 Η Διάρθρωση της Ιαπωνικής Οικονομίας πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και η κατάληξη της

Η Ιαπωνία γνώρισε τη βαθύτερη οικονομική ύφεση στη σύγχρονη ιστορία της κατά την περίοδο 1930-1932. Αυτή η οικονομική ύφεση είχε πολύ σοβαρές συνέπειες σε όλες τις πτυχές της ιαπωνικής κοινωνίας, σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Η ύφεση προκλήθηκε από την ταυτόχρονη εμφάνιση δύο παραγόντων. Εξωτερικά, η πτώση της χρηματιστηριακής αγοράς στη Wall Street, που ονομάστηκε *Black Thursday* (μαύρη Πέμπτη), τον Οκτώβριο του 1929 και της επακόλουθης Μεγάλης Ύφεσης στην παγκόσμια οικονομία, είχε

σοβαρό αρνητικό αντίκτυπο στην ιαπωνική οικονομία. Η οικονομική κρίση που ξεκίνησε στις ΗΠΑ, έπληξε όλες τις καπιταλιστικές χώρες, με αποτέλεσμα την απότομη μείωση τιμών και την άνοδο της ανεργίας. Εσωτερικά, η κυβέρνηση του κόμματος Minsei (Ιούλιος 1929-Απρίλιος 1931), ενέκρινε εκούσια μια πολιτική αποπληθωρισμού προκειμένου να σωθούν οι τράπεζες και οι επιχειρήσεις και να προετοιμαστεί το έθνος για να επιστρέψει στην προπολεμική ισοτιμία χρυσού (δηλαδή να επαναφέρει μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία 2 γιέν ανά δολάριο) (Okura & Teranishi, 1994).

Αλλά δυστυχώς, η πολιτική αποπληθωρισμού του Inoue συνέπεσε με την αρχή της Μεγάλης Ύφεσης στην παγκόσμια οικονομία. Η Ιαπωνία εισήλθε σε μια πολύ σοβαρή κρίση με αυξανόμενη ανεργία και μεγάλη κοινωνική δυσαρέσκεια ενάντια στην πολιτική του Inoue. Η πολιτική του Inoue συνεχίστηκε για δύο χρόνια μέχρι η κυβέρνηση Seiyukai αντικατέστησε την κυβέρνηση του Minsei τον Δεκέμβριο του 1931 (Okura & Teranishi, 1994).

Ο Tanzan Ishibashi, οικονομικός δημοσιογράφος στην Toyo Keizai Shimposha, υποστήριξε μια επιστροφή στο κανόνα του χρυσού αλλά σε ένα νέο πρότυπο, υπερτίμησης της ισοτιμίας. Αλλά η άποψη του Ishibashi αποτέλεσε μειονότητα. Ωστόσο, επικράτησε η ιδέα του Inoue, δηλαδή ότι η Ιαπωνία χρειάζεται αποπληθωρισμό. Ο Inoue ισχυρίστηκε ότι οι μη κερδοφόρες επιχειρήσεις και οι τράπεζες επέζησαν από τη δεκαετία του 1920 χωρίς συγχωνεύσεις, ενοποίηση ή κλείσιμο, επειδή η κυβέρνηση και η Τράπεζα της Ιαπωνίας τους βοήθησε γενναιόδωρα. Θεωρούσε ότι ο αποπληθωρισμός ήταν επώδυνος αλλά απαραίτητος ώστε να κλείσουν αυτές τις αναποτελεσματικές βιομηχανίες, πολλοί άνθρωποι τον κατηγορούσαν – και ακόμα τον κατηγορούν – για την υπερβολική επιθετικότητα της αποπληθωριστικής πολιτικής του, όταν ο κόσμος βρισκόταν στη δίνη της Μεγάλης Ύφεσης. Αλλά ο Inoue δεν υποχώρησε μέχρι που τελικά δολοφονήθηκε το 1932 (Kenichi, 2006).

2.7 Η οικονομία του πολέμου, 1937-1945

Στη δεκαετία του 1930, η πολιτική και πνευματική σκέψη σταδιακά μετατοπίστηκε από τον οικονομικό φιλελευθερισμό προς μεγαλύτερο έλεγχο κάτω από τη διαχείριση του κράτους. Υπήρχαν πολλοί λόγοι για αυτό, όπως (Kenichi O., 2006).

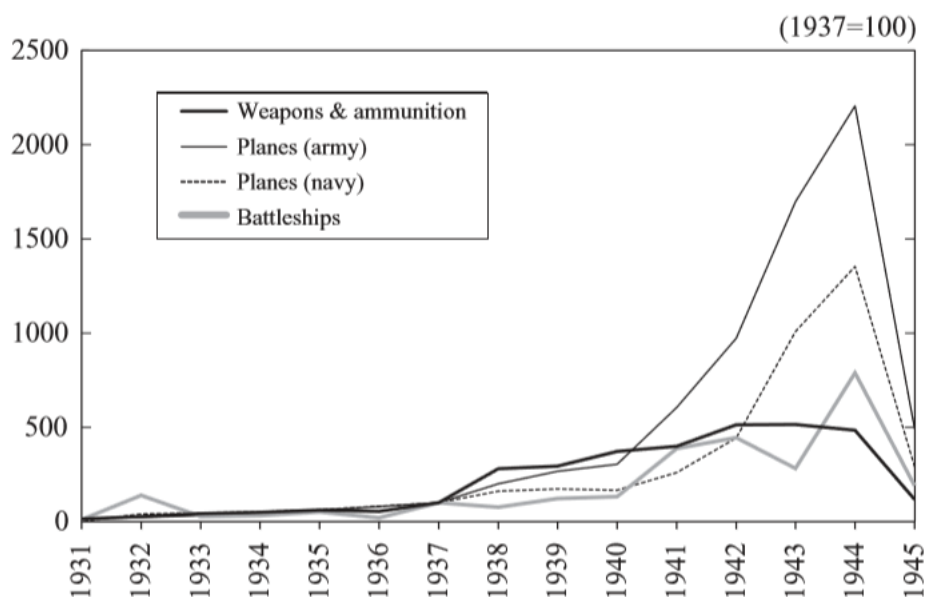
Οι στρατιωτικοί ηγέτες σκέφτηκαν (ή τουλάχιστον ήλπιζαν) ότι ο πόλεμος με τη Κίνα θα ήταν σύντομος. Αλλά στην πραγματικότητα, διήρκεσε οκτώ χρόνια. Χωρίς

ρεαλιστικό όραμα ή στρατηγική, το μέτωπο του πολέμου επεκτάθηκε και οι μάχες κλιμακώθηκαν. Εντός της Κίνας, οι εθνικιστές και οι κομμουνιστές πολεμούσαν μεταξύ τους αρχικά, αλλά αργότερα ένωσαν τις δυνάμεις τους για να αντισταθούν στους Ιάπωνες. Ενώ υπήρξαν επικλήσεις για οικονομικό σχεδιασμό ακόμη και πριν από το πόλεμο, η ιαπωνική οικονομία βασικά παρέμεινε προσανατολισμένη στην αγορά μέχρι το 1936. Αλλά με το ξέσπασμα του πολέμου Ιαπωνίας-Κίνας το 1937, η οικονομία μεταμορφώθηκε εντελώς κατά το πόλεμο. Ένα προς ένα, θεσπίστηκαν νέα μέτρα για να ελέγχουν και να κινητοποιούν ανθρώπους, επιχειρήσεις και πόρους (Kenichi, 2006). Οι περισσότερες ιαπωνικές επιχειρήσεις παρέμειναν ιδιωτικές, αλλά το κράτος είχε μεγάλη εξουσία πάνω τους για να συμβάλουν στη προσπάθεια του πολέμου. Βασικά στοιχεία της οικονομίας του πολέμου περιελάμβαναν τα εξής:

- **1937 Δημιουργήθηκε το Συμβούλιο Σχεδιασμού (kikakuin).** Αυτό το διοικητικό συμβούλιο, βρισκόταν άμεσα υπό τον πρωθυπουργό, ήταν υπεύθυνο για έναν ολοκληρωμένο πολιτικό σχεδιασμό για την κινητοποίηση πόρων πολέμου. Οι λαμπρότεροι γραφειοκράτες από διάφορα υπουργεία συγκεντρώθηκαν για το σκοπό αυτό. Βασικά έπαιξε τον ίδιο ρόλο με την επιτροπή κρατικού σχεδιασμού στις σοσιαλιστικές χώρες (Kenichi, 2006).
- **1938 Το Συμβούλιο Σχεδιασμού εξέδωσε το Σχέδιο Κινητοποίησης Πόρων,** το οποίο ήταν το πρώτο οικονομικό σχέδιο της Ιαπωνίας (Kenichi, 2006).
- **1940 Το Κίνημα του Νέου Καθεστώτος του Υπουργικού Συμβουλίου Konoe.** Αυτή η κίνηση ξεκίνησε ως απάντηση στην ιαπωνική εισβολή στη Νοτιοανατολική Ασία και τις γερμανικές νίκες στην Ευρώπη. Ήταν αισθητό ότι ένα ισχυρό κόμμα του συστήματος ήταν απαραίτητο. Τα υπάρχοντα πολιτικά κόμματα αποσυναρμολογήθηκαν και αντικαταστάθηκαν από το Taisei Yokusankai, μια υπερ-οργάνωση που δημιουργήθηκε από την κυβέρνηση για να κινητοποιήσει τους ανθρώπους (Kenichi, 2006).
- **1943 Ο νόμος περί στρατιωτικών αναγκών υιοθετήθηκε.** Ορισμένες ιδιωτικές εταιρείες τέθηκαν υπό επίσημο έλεγχο. Η κυβέρνηση ενέκρινε σχέδια ανώτατης διαχείρισης και παραγωγής και επιβλήθηκαν κυρώσεις για μη συμμόρφωση. Ταυτόχρονα, στις εταιρείες αυτές χορηγήθηκαν απαραίτητες επιδοτήσεις κατά σειρά προτεραιότητας (Kenichi, 2006).

Ο πρωταρχικός στόχος των οικονομικών σχεδιαστών ήταν η μεγιστοποίηση της στρατιωτικής παραγωγής με τους περιορισμένους εγχώριους πόρους και τη δυνατότητα εισαγωγών. Βασικά στρατιωτικά προϊόντα ήταν πλοία και αεροπλάνα. Προς το τέλος του πολέμου, η παραγωγή των αεροπλάνων έγινε η μόνη προτεραιότητα (Kenichi, 2006).

Διάγραμμα 1.2
Παραγωγή στρατιωτικών αγαθών

Πηγή: Kenichi, 2006, σ. 137

Η Ιαπωνία θεώρησε ότι οι πόροι από το Yen Bloc (Κορέα, Ταϊβάν, Μαντζουρία και το υπόλοιπο της κατεχόμενης Κίνας) δεν ήταν επαρκείς. Τον Ιούλιο του 1941, για να εξασφαλίσει περισσότερους πόρους, ο ιαπωνικός στρατός ξεκίνησε να εισβάλλει στη Νοτιοανατολική Ασία, ξεκινώντας από τη γαλλική Ινδοκίνα (Βιετνάμ). Αυτό εξόργισε τις ΗΠΑ, η οποία επέβαλε εμπάργκο πετρελαίου και δέσμευση περιουσιακών στοιχείων στην Ιαπωνία. Εάν σταματούσε η εισαγωγή πετρελαίου από τις ΗΠΑ, τα πετρελαϊκά αποθέματα της Ιαπωνίας θα διαρκούσαν μόλις δύο χρόνια. Σε αυτό σημείο, η Ιαπωνία ξεκίνησε να προετοιμάζεται για πόλεμο με τις ΗΠΑ. Οι διπλωματικές προσπάθειες διατήρησης της ειρήνης επιχειρήθηκαν αλλά απέτυχαν. Με την επίθεση στο Περλ Χάρμπορ τον Δεκέμβριο του 1941, η Ιαπωνία ξεκίνησε πόλεμο ενάντια στις ΗΠΑ και τους συμμάχους της (Kenichi, 2006).

Από τα τέλη του 1944, οι αμερικανικές αεροπορικές βομβιστικές επιθέσεις, οι οποίες συνίστατο σε μεγάλο βαθμό από εμπρηστικές βόμβες, κατέστρεψαν σχεδόν όλες τις μεγάλες πόλεις της Ιαπωνίας (εκτός από το Κιότο). Τον Αύγουστο 1945, δύο ατομικές βόμβες έπεσαν στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, και η ΕΣΣΔ ξεκίνησε τον πόλεμο κατά της Ιαπωνίας. Λίγες μέρες αργότερα, η Ιαπωνία παραδόθηκε.

3 Κεφάλαιο 3ο: Σχέσεις Ιαπωνίας- Η.Π.Α

Για να κατανοήσουμε πλήρως τον μετασχηματισμό της Ιαπωνίας σε μια οικονομική υπερδύναμη, πρέπει κανείς να εξετάσει την μεταπολεμική πολιτική της Αμερικής προς την Ιαπωνία. Με πολλούς τρόπους ήταν οι Ηνωμένες Πολιτείες που, τόσο σκόπιμα όσο και άθελα, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για το σημερινό οικονομικό καθεστώς της υπερδύναμης και ηγεμονίας της Ιαπωνίας στη παγκόσμια οικονομία. Κατά τη διάρκεια της κατοχής (1945-52) οι Ηνωμένες Πολιτείες επέτρεψαν ζωτικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις και πρόσφεραν οικονομική βοήθεια, στρατιωτικές προμήθειες και μια ανοικτή παγκόσμια οικονομία, ενθαρρύνοντας παράλληλα τις ιαπωνικές βιομηχανικές πολιτικές και καταρρίπτοντας τους εμπορικούς φραγμούς (Kaneda, 1992).

3.1 Πολιτική των ΗΠΑ στην κατεχόμενη Ιαπωνία

Η Ιαπωνία ήταν υπό αμερικανική κατοχή από το 1945 έως το 1951. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η αμερικανική πολιτική για την κατεχόμενη Ιαπωνία άλλαξε σημαντικά. Αρχικά, ο στόχος της κατοχής ήταν η αποστρατικοποίηση της Ιαπωνίας. Οι ΗΠΑ θέλησαν να παγώσουν την ιαπωνική οικονομία, ώστε να μην είναι ποτέ σε θέση να παράγει και πάλι στρατιωτικό υλικό. Δεν επιτρεπόταν να υπάρχει βαριά βιομηχανία. Οι εναπομένουσες μηχανές έπρεπε να αφαιρεθούν και να αποσταλούν στην υπόλοιπη Ασία ως αποζημιώσεις σε είδος. Ωστόσο, αυτές οι πολιτικές δεν εφαρμόστηκαν στην πραγματικότητα. Η Ανώτατη Διοίκηση των Συμμαχικών

Δυνάμεων (Supreme Commander of the Allied Powers, SCAP) εφάρμοσε δημοκρατικές διαδικασίες, δεδομένου ότι πίσω από την Ιαπωνική στρατιωτική επέκταση υπήρχε έλλειψη δημοκρατίας, όπως η ύπαρξη μονοπωλίων, η έλλειψη δικαιωμάτων των εργαζομένων και η εκμετάλλευση των αγροτών. Οι ακόλουθες τρεις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις κατά σειρά εφαρμόστηκαν (Kenichi, 2006):

1. **Η διάλυση του Zaibatsu.** Οι μεγάλες επιχειρήσεις κατηγορήθηκαν ότι βοηθούσαν το μιλιταρισμό κατά τη διάρκεια του πολέμου. Οι ομαδικές εταιρείες χωρίστηκαν σε ξεχωριστές οντότητες. Αλλά αυτή η πολιτική αντιστράφηκε αργότερα και ένας νέος τύπος βιομηχανικής ομάδας εμφανίστηκε, που ονομάστηκε *keiretsu*⁵.
2. **Νέοι εργατικοί νόμοι.** Οι νέοι νόμοι εγγυώνται τα δικαιώματα των εργαζομένων μέσω εργατικών ενώσεων, συλλογικών διαπραγματεύσεων και βασικών συνθηκών εργασίας.
3. **Χωροταξική μεταρρύθμιση.** Όλες οι γεωργικές εκτάσεις χωρίς ιδιοκτήτες και εκμετάλλευση πάνω από ορισμένα όρια κατασχέθηκαν και πωλήθηκαν σε άτομα που θα τις χρησιμοποιούσαν ή θα τις καλλιεργούσαν. Η τιμή πώλησης ήταν χαμηλή και ο υψηλός πληθωρισμός υποχώρησε γρήγορα στην πραγματική του τιμή. Αυτό αύξησε την ιδιοκτησία της γης από γεωργούς σημαντικά, η οποία ήταν θετική εξέλιξη από την άποψη της δικαιοσύνης και πολιτικής σκοπιμότητας. Η γη ήταν τώρα χωρισμένη σε πάρα πολλά μικρά οικόπεδα για αποτελεσματικότερη γεωργία, κάτι που ήταν ανεπιθύμητο από την άποψη της βελτίωσης της παραγωγικότητας. Οικογενειακή γεωργία σε μικρή κλίμακα έχει γίνει το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της ιαπωνικής γεωργίας.

Επιπλέον, συντάχθηκε και εφαρμόστηκε ένα νέο σύνταγμα υπό τη πίεση της διοίκησης των συμμαχικών δυνάμεων στις 3 Μαΐου 1947. Η ιαπωνική κυβέρνηση γιορτάζει από τότε αυτή την ημέρα ως εθνική εορτή.

Παρόλο που η παρουσία ενόπλων δυνάμεων απαγορεύεται ρητά από το Σύνταγμα, η Ιαπωνία διαθέτει στην πραγματικότητα τη Δύναμη Αυτοάμυνας (Self-Defense Force). Ο Hardliners

⁵ Το *Zaibatsu* είναι μια ομάδα μεγάλων εταιρειών που δραστηριοποιούνταν σε πολλούς τομείς και ανήκαν σε μία εταιρεία που κυριαρχούνταν από μια οικογένεια με μεγάλη επιρροή. Το *Keiretsu* ήταν μια πιο χαλαρή ομάδα από επιχειρήσεις χωρίς μια κυρίαρχη εταιρεία στην κορυφή, των οποίων οι εταιρείες – μέλη συνδέονται μεταξύ τους μέσω τη συνεργασίας στον τομέα της χρηματοδότησης και της τεχνολογίας, την αμοιβαία συμμετοχή, την εναλλαγή προσωπικού και άλλα συναφή. Μια πυραμιδική δομή υπεργολαβίας στις βιομηχανίες αυτοκινήτων και μοτοσυκλετών ονομάζεται επίσης σύστημα εταιρειών *keiretsu*.

ήθελε να αναθεωρήσει το άρθρο 9 έτσι ώστε η Ιαπωνία να μπορεί να κατέχει πλήρη στρατιωτική δύναμη χωρίς μια ασαφή ερμηνεία του Συντάγματος. Άλλοι επιθυμούσαν να διατηρήσουν το άρθρο 9 και να καταργηθεί η Self-Defense Force. Αλλά γύρω στο 1947, η πολιτική κατοχής των ΗΠΑ στην Ιαπωνία άλλαξε δραματικά, λόγω της έναρξης του Ψυχρού Πολέμου. Οι ΗΠΑ θέλησαν να ενισχύσουν την Ιαπωνία ως σύμμαχο και ως μια αντί-κομμουνιστική βάση. Εκτός αυτού, η οικονομική βοήθεια προς την Ιαπωνία ήταν υπερβολικά επαχθείς για τους φορολογούμενους των ΗΠΑ. Η αποστρατικοποίηση και η οικονομική ανάκαμψη της Ιαπωνίας, συμπεριλαμβανομένης της ανοικοδόμησης των βαρέων βιομηχανιών, προωθήθηκε. Τα σοσιαλιστικά και εργατικά κινήματα αποθαρρύνθηκαν. Επιπλέον, υπήρχε πολιτικό χάσμα στην κυβέρνηση των ΗΠΑ. Η Washington απαιτήσε ελεύθερες αγορές και μακροοικονομική σταθεροποίηση όσο το δυνατόν συντομότερα, αλλά ο στρατηγός MacArthur και το προσωπικό της διοίκησης των συμμαχικών δυνάμεων στο Τόκιο, που ονομάστηκαν *New Dealers*, μια ομάδα ανθρώπων που υποστήριζε την επίσημη παρέμβαση στην εποχή της Μεγάλης Ύφεσης τη δεκαετία του 1930, επιθυμούσε σταδιακές διαδικασίες με κατάλληλους κρατικούς ρόλους (Kenichi, 2006).

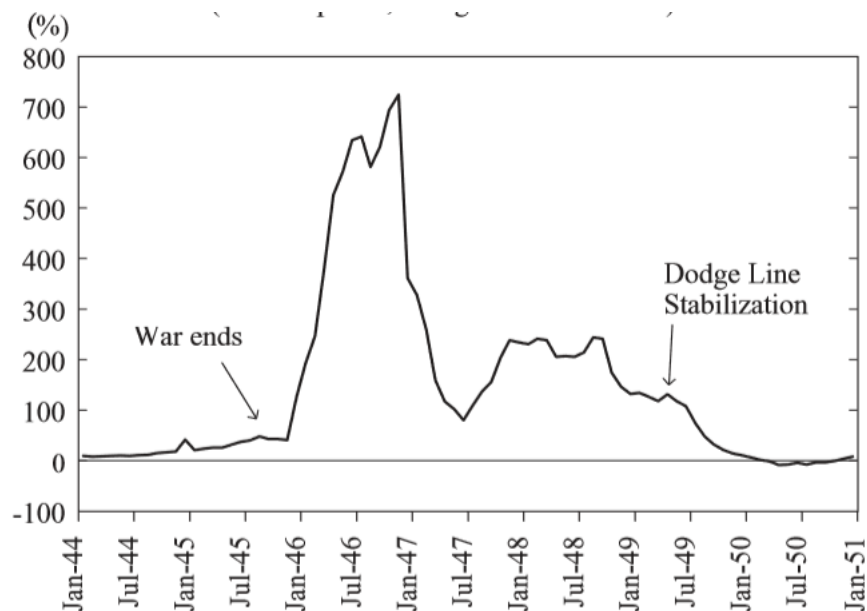
3.2 Η σταθεροποίηση από τη Dodge Line το 1949

Ωστόσο αυτή η συζήτηση στο εσωτερικό της κυβέρνησης των ΗΠΑ τελείωσε όταν η Washington έστειλε τον Joseph Dodge στο Τόκιο στις αρχές του 1949 (Savage, 2002). Ο Dodge ήταν ο πρόεδρος της Detroit Bank και ισχυρά πιστός της ελεύθερης οικονομίας. Ο ίδιος διέταξε τα εξής μέτρα λιτότητας για τον τερματισμό του πληθωρισμού. Το πακέτο πολιτικής του ονομάστηκε Dodge Line:

1. Διακοπή των δανείων Fukkin (δάνεια),
2. Κατάργηση όλων των επιδοτήσεων και αύξηση των τελών,
3. Ενίσχυση της φορολογίας και μείωση των δαπανών.
4. Ύπαρξη ενός πλεονασματικού προϋπολογισμού.
5. Συναλλαγματική ισοτιμία στα 360 γιεν ανά δολάριο.

Η σταθεροποίηση του Dodge ήταν πολύ επιτυχημένη για τη διακοπή της αύξησης του πληθωρισμού. Όμως, το σοκ στην οικονομική δραστηριότητα ήταν σοβαρό και οι πολίτες ανέμεναν τη δημιουργία μιας σοβαρής ύφεσης. Δεν γνωρίζουμε πόσο σοβαρή θα ήταν αυτή η ύφεση, γιατί ένα άλλο μεγάλο γεγονός παρενέβη (Savage, 2002). Καθώς η ιαπωνική οικονομία άρχισε να συρρικνώνεται, ξέσπασε ο πόλεμος της Κορέας (1950-53). Οι επιπτώσεις του στην ιαπωνική οικονομία ήταν θετικές. Οι δυνάμεις των ΗΠΑ χρησιμοποίησαν την Ιαπωνία ως βάση εφοδιασμού και εξασφάλισαν μεγάλες ποσότητες στρατιωτικών και άλλων αγαθών. Για τις ιαπωνικές βιομηχανίες, αυτό ισοδυναμούσε με μια απότομη αύξηση στην εξωτερική ζήτηση. Η ύφεση έληξε γρήγορα και η ιαπωνική οικονομία άρχισε να αναπτύσσεται και ο πληθωρισμός να συρρικνώνεται (Kenichi, 2006).

Διάγραμμα 2.3
Πληθωρισμός, τιμές λιανικής, Τόκιο

Πηγή: Kenichi, 2006, σ. 151

3.3 Ανοικοδόμηση της Ιαπωνικής Οικονομίας: Μεταπολεμική ανάκαμψη, 1945-49 & Καταστροφές του πολέμου

Μετά την ήττα στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ιαπωνία καταλήφθηκε από τις συμμαχικές δυνάμεις. Στην πραγματικότητα, οι ΗΠΑ ήταν η μόνη χώρα που είχε κατοχική δύναμη στην

Ιαπωνία. Η κατοχική δύναμη ονομάστηκε Ανώτατη Διοίκηση των Συμμαχικών Δυνάμεων (Supreme Commander of the Allied Powers, SCAP) ή εναλλακτικά Γενική Διοίκηση (General Headquarters, GHQ - ο όρος αυτός ήταν πιο δημοφιλής μεταξύ των Ιαπώνων) (Miwa & Ramseyer, 2002). Η Γενική Διοίκηση είχε ως διοικητή τον Αμερικάνο στρατηγό Douglas MacArthur. Σε αντίθεση με Γερμανία, η κατοχή της Ιαπωνίας ήταν έμμεση, με την έννοια ότι στην Ιαπωνία η κυβέρνηση εξακολούθησε να υπάρχει και να λειτουργεί και μερικές φορές αντιστάθηκε ακόμη και στις επιθυμίες των ΗΠΑ. Η κατάληψη της Ιαπωνίας από τις ΗΠΑ σήμαινε μελλοντικά την αποφυγή του να διαιρεθεί, όταν ξεκίνησε ο Ψυχρός Πόλεμος (Miwa & Ramseyer, 2002). Οι ΗΠΑ διενήργησαν έρευνα σχετικά με την αποτελεσματικότητα των στρατιωτικών επιθέσεων κατά της Ιαπωνίας κατά τη διάρκεια του πολέμου. Υπήρχαν δύο παράγοντες που συνέβαλαν στην ήττα της Ιαπωνίας (Kenichi, 2006).

- **Μπλοκάρισμα των θαλάσσιων οδών.** Σχεδόν όλα τα ιαπωνικά στρατιωτικά και εμπορικά πλοία βυθίστηκαν και η χώρα έχασε τα μέσα μεταφοράς ενέργειας και υλικών μεταξύ της ηπειρωτικής χώρας και των αποικιών της ή των κατεχομένων περιοχών. Χωρίς εισροές, η παραγωγή σταμάτησε. Αυτός ήταν ο κύριος λόγος για την κατάρρευση της πολεμικής οικονομίας της Ιαπωνίας (Kenichi, 2006).
- **Στρατηγικοί βομβαρδισμοί (κυρίως το 1945).** Πρακτικά όλες οι μεγάλες πόλεις της Ιαπωνίας δέχθηκαν βομβιστικές επιθέσεις από τη πολεμική αεροπορία των ΗΠΑ. Η μεγαλύτερη αεροπορική επιδρομή πραγματοποιήθηκε στα ανατολικά τμήματα του Τόκιο στις 10 Μαρτίου του 1945, όταν περίπου 100.000 άνθρωποι ήταν παγιδευμένοι στη φωτιά και σκοτώθηκαν μέσα σε λίγες ώρες. Οι ατομικές βόμβες στη Χιροσίμα (90-120.000 άνθρωποι αμέσως σκοτώθηκαν) και το Ναγκασάκι (60-70.000 άνθρωποι αμέσως σκοτώθηκαν). Ωστόσο, ο βομβαρδισμός δεν μείωσε την παραγωγική ικανότητα της Ιαπωνίας όσο αναμενόταν, αν και είχε μια ισχυρή ψυχολογική επίπτωση (Kenichi, 2006).

Η έρευνα των ΗΠΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο αποκλεισμός των θαλάσσιων οδών ήταν πιο αποτελεσματικός από τον στρατηγικό βομβαρδισμό. Υποστηρίχθηκε επίσης ότι οι βομβιστικές επιθέσεις των ΗΠΑ θα έπρεπε να έχουν στοχεύσει σιδηροδρομικές κατασκευές αντί οικίες και πόλεις. Η ιαπωνική κυβέρνηση συνέταξε επίσης μια έκθεση σχετικά με τις βλάβες του πολέμου. Οι περισσότερες από αυτές προκλήθηκαν προς το τέλος του πολέμου. Τα δύο τρίτα

των αποθεμάτων των μηχανημάτων επιβίωσαν παρά τις μεγάλες αεροπορικές επιδρομές. Ωστόσο, τα εργοστάσια που επιβίωσαν και οι σιδηρόδρομοι δεν λειτουργούσαν, λόγω έλλειψης ενέργειας και των εισροών υλικών. Αμέσως μετά τον πόλεμο, το 1945 και το 1946, η παραγωγή κατέρρευσε σε ποσοστό μόλις 20% της αιχμής του πολέμου, ή το 30% της μέγιστης προπολεμικής παραγωγής που καταγράφηκε μεταξύ 1934 και 1936. Η έλλειψη εισροών ήταν ο λόγος, όχι η έλλειψη ικανότητας (Miwa & Ramseyer, 2002).

3.3.1 Ελλείψεις και πληθωρισμός

Ο οικονομικός σχεδιασμός συνεχίστηκε και μετά τον πόλεμο και μέχρι το 1949. Σε μια κατάσταση κρίσης, ο οικονομικός έλεγχος έπρεπε να αντικαταστήσει τον ιδιωτικό τομέα που είχε παραλύσει. Όπως και κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι ανάγκες συνεχίστηκαν και η κυβέρνηση κατεύθυνε τη παραγωγή και τη προμήθεια υλικών. Οι τιμές ελέγχονταν, όπως και οι επιδοτήσεις και η οικονομία εξακολουθούσε να είναι αυστηρά ρυθμισμένη. Ωστόσο, σε σύγκριση με τον πόλεμο, οι έλεγχοι έγιναν λιγότερο αποτελεσματικοί εξαιτίας της εμφάνισης ενός μεγάλου αριθμού μαύρων αγορών (Kenichi, 2006).

Οι ελλείψεις ήταν πιο σοβαρές και το βιοτικό επίπεδο ήταν χαμηλότερο το 1946, ένα χρόνο μετά το τέλος του πολέμου, η ανεργία αναμενόταν να φτάσει τα 10 εκατομμύρια. Ωστόσο, ούτε μαζική λιμοκτονία ούτε η μαζική ανεργία παρατηρήθηκε, επειδή ο πληθυσμός απορροφήθηκε κυρίως στον γεωργικό τομέα. Πολλοί άνθρωποι των πόλεων εργάστηκαν στον γεωργικό τομέα για να επιβιώσουν. Αυτοί οι τομείς παρείχαν προσωρινές θέσεις απασχόλησης και ένα μηχανισμό διανομής τροφίμων (Johnson, 1982).

Η Ιαπωνική κυβέρνηση για να αντιμετωπίσει την κατάρρευση της παραγωγής και την ανεργία, τύπωσε χρήματα για τη χρηματοδότηση επιδοτήσεων, επιβάλλοντας ταυτόχρονα έλεγχο των τιμών. Είναι σαφές ότι αυτή η στρατηγική δεν μπορούσε να διατηρηθεί για πολύ. Η δημιουργία εσόδων από τη φορολογία δημιούργησε ελλείμματα και τεράστιο πληθωρισμό από το 1946 έως το 1949. Αυτός ήταν ο υψηλότερος πληθωρισμός που η Ιαπωνία βίωσε ποτέ πριν ή από τότε. Το διεθνές εμπόριο ελέγχθηκε αυστηρά, το διεθνές εμπόριο από ιδιώτες απαγορεύτηκε και κάθε συναλλαγή έπρεπε να εγκριθεί από την Ανώτατη Διοίκηση των Συμμαχικών Δυνάμεων (Kenichi, 2006).

Οι ΗΠΑ χορήγησαν στην Ιαπωνία μεγάλα ποσά ανθρωπιστικής και οικονομικής βοήθειας, ύψους 1,95 δισεκατομμυρίων δολαρίων κατά την περίοδο 1946-50, τα οποία συνέβαλαν στην

άμβλυνση της έλλειψης τροφίμων και καταναλωτικών αγαθών. Είναι γνωστό ότι η ιαπωνική οικονομία επιβίωσε εξαιτίας αυτών των δύο μέτρων, δηλαδή τις επιδοτήσεις και τις οικονομικές ενισχύσεις των ΗΠΑ.

3.3.2 Τα βασικά προβλήματα του 1946

Αμέσως μετά την ήττα του πολέμου, δύο νέοι αξιωματούχοι οργάνωσαν μία ομάδα μελέτης για να συζητήσουν και να αναζητήσουν τους τρόπους για την ανοικοδόμηση της ιαπωνικής οικονομίας μετά τον πόλεμο. Η μελέτη ξεκίνησε ως ιδιωτική προσπάθεια, αλλά αργότερα που αναγνωρίστηκε επίσημα ως η Επιτροπή Ειδικών Ερευνών του Υπουργείου Εξωτερικών Υποθέσεων. Η ενδιάμεση έκθεση εκδόθηκε στα τέλη του 1945 και το τελικό σχέδιο εκδόθηκε τον Μάρτιο του 1946. Με μικρές αναθεωρήσεις, δημοσιεύθηκε η τελική έκθεση τον Σεπτέμβριο του 1946 (Kenichi, 2006).

Αυτή η έκθεση, με τον τίτλο *Τα βασικά προβλήματα της ανασυγκρότησης της οικονομίας της Ιαπωνίας*, ήταν ένα εξαιρετικό παράδειγμα της σκέψης για την ιαπωνική ανάπτυξη⁶. Ξεκίνησε με την ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος και της εσωτερικής κατάστασης. Από αυτό, προέκυψε μια φιλόδοξη αλλά ρεαλιστική στρατηγική τοποθέτηση. Τότε εκπονήθηκαν συμπαγή, σταθερά μέτρα και σχέδια δράσης. Πολλοί από τους στρατηγικούς προσανατολισμούς που προτείνονται στην έκθεση αυτή είναι κοινά ακόμα και στη σημερινή αναπτυξιακή πολιτική της Ιαπωνίας (Kaneda, 1992)

Οι βασικές ιδέες στην έκθεση συνοψίζονται ως εξής (Kenichi, 2006):

- Το οικονομικό όραμα της Ιαπωνίας πρέπει να βασίζεται σε μια βαθιά ανάλυση σχετικά με τις παγκόσμιες τάσεις,
- Ο σχεδιασμός μιας ολοκληρωμένης και συγκεκριμένης στρατηγικής ανάκαμψης, η οποία πρέπει να βασίζεται στην εκβιομηχάνιση, στη βελτίωση της τεχνολογίας και σε μια δυναμική μεταμόρφωση της εμπορικής δομής,
- Τέλος κάθε σημαντική βιομηχανία πρέπει να αναλυθεί προσεκτικά και ρεαλιστικά και συγκεκριμένα προγράμματα που θα προκύψουν πρέπει να προταθούν.

⁶ Αυτή η αναφορά είναι πλέον διαθέσιμη στην αγγλική γλώσσα - βλ. Saburo Okita, ed, *Postwar Reconstruction of the Japanese Economy*, University of Tokyo Press, 1992.

3.3.3 Διακοπή του πληθωρισμού

Μετά τη κορύφωση του πληθωρισμού το 1946, όπου διατηρήθηκε σε υψηλό επίπεδο μέχρι το 1949. Ο πληθωρισμός μείωσε το δημοσιονομικό έλλειμμα, το οποίο ήταν αποτέλεσμα των δύο παρακάτω πολιτικών (Kenichi, 2006):

- **Τις επιδοτήσεις.** Οι επιδοτήσεις κατευθύνθηκαν κυρίως σε ενδιάμεσες εισαγωγές, όπως π.χ. άνθρακα, χάλυβα, χαλκό και λιπάσματα, αλλά ορισμένα αφορούσαν καταναλωτικά αγαθά και κυρίως τρόφιμα. Πιο συγκεκριμένα, επιβλήθηκαν έλεγχοι τιμών και η κυβέρνηση χορήγησε επιδοτήσεις παραγωγής για τη κάλυψη των ζημιών που υφίστανται οι ιδιωτικές παραγωγές.
- **Τα δάνεια (fukkin) ανάκαμψης του χρηματοδοτικού ταμείου.** Οι στόχοι αυτών των δανείων ήταν οι βιομηχανίες, και συγκεκριμένα, η βιομηχανία άνθρακα. Τα δάνεια αυτά χορηγήθηκαν από το Υπουργείο Οικονομικών σε αυτές τις βιομηχανίες. Εκδόθηκαν κυβερνητικά ομόλογα (χρεόγραφα fukkin) για τη χρηματοδότηση αυτών των δανείων. Τα περισσότερα από αυτά τα ομόλογα αγοράστηκαν απευθείας από την Τράπεζα της Ιαπωνίας, η οποία αύξησε τη ροή χρήματος.

Οι οικονομολόγοι εξακολουθούν να συζητούν για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των πολιτικών αυτών. Η μείωση των επιδοτήσεων και των δανείων θα μπορούσε αμέσως να είχε αποδυναμώσει όλες τις υπόλοιπες βιομηχανικές δραστηριότητες (Kenichi, 2006). Η πρώτη προσπάθεια να μειωθεί ο πληθωρισμός ήταν ο αποκλεισμός των καταθέσεων το 1946. Η κυβέρνηση ξαφνικά ανακοίνωσε ότι (i) όλοι έχουν ένα όριο αναλήψεων 500 γιέν ανά μήνα από τις τραπεζικές τους καταθέσεις και (ii) τα υπάρχοντα χαρτονομίσματα θα ακυρωθούν αν δεν κατατεθούν στην τράπεζα (Savage, 2002).

Σύντομα, ο πληθωρισμός επιταχύνθηκε και πάλι. Μετά την αποτυχία του αποκλεισμού των καταθέσεων, διαφορετικές προσεγγίσεις για τον αποπληθωρισμό προτάθηκαν και συζητήθηκαν έντονα. Οι προσεγγίσεις αυτές ήταν οι εξής (Savage, 2002) :

- **Αποδοχή του πληθωρισμού.** Τον Ιούλιο του 1946, ο υπουργός Οικονομικών Tanzan Ishibashi δήλωσε ότι το έλλειμμα του προϋπολογισμού και ο υψηλός πληθωρισμός ήταν αποδεκτά για όσο διάστημα εμποδίζουν την περαιτέρω κατάρρευση της παραγωγής και

την αύξηση της ανεργίας. Ο ίδιος δήλωσε ότι ο πληθωρισμός στην Ιαπωνία προκλήθηκε από ελλείψεις στον εφοδιασμό και όχι από την υπερβολική ζήτηση. Έτσι, η σταθερότητα των τιμών απαιτούσε τη στήριξη των παραγωγών και των εργαζομένων. Ένας υγιής προϋπολογισμός σε μια τέτοια κατάσταση σήμαινε αποδοχή του δημοσιονομικού ελλείμματος (Savage, 2002).

- **Προσέγγιση σοκ.** Τον Ιανουάριο του 1948, ο Kihachiro Kimura, μέλος του σοσιαλιστικού κόμματος του Κοινοβουλίου, υποστήριξε το αντίθετο. Είπε ότι η σταθερότητα των τιμών ήταν η προϋπόθεση για την ανάκαμψη. Όσο ο πληθωρισμός αυξάνεται, οι άνθρωποι θα αγόραζαν εμπορεύματα εν αναμονή υψηλότερων τιμών. Αυτό θα μειώσει την προσφορά και θα αυξήσει ακόμη περισσότερο τις τιμές. Μια τολμηρή αντιπληθωριστική πολιτική ήταν απαραίτητη για να σταματήσει αυτός ο φαύλος κύκλος. Η αμερικανική κυβέρνηση στην Washington επίσης είχε την ίδια άποψη (Savage, 2002).
- **Σταδιακή προσέγγιση.** Το Συμβούλιο Οικονομικής Σταθεροποίησης (Economic Stabilization Board), καθώς και ο γενικός διευθυντής της Ανώτατης Διοίκησης των Συμμαχικών Δυνάμεων, στρατηγός MacArthur, φοβόταν ότι η σταθεροποίηση του big-bang θα κατέστρεφε Ιαπωνική βιομηχανία και θα οδηγούσε σε κοινωνική κρίση. Ήλπιζαν στη σταδιακή μείωση του πληθωρισμού χρησιμοποιώντας επιδοτήσεις, δάνεια fukkin και αμερικανική βοήθεια, με παράλληλη μείωση των μέτρων υποστήριξης με την πάροδο του χρόνου (Savage, 2002).
- **Υποχρεωτική προσέγγιση.** Ο καθηγητής Hiromi Arisawa του Πανεπιστημίου του Τόκιο αναγνώρισε ότι μια πολιτική κατά του πληθωρισμού θα μείωνε προσωρινά την παραγωγή. Αλλά γνώριζε επίσης ότι ο πληθωρισμός έπρεπε να εξαλειφθεί για να τελειώσει η κερδοσκοπία. Ισχυρίστηκε ότι η παραγωγή πρέπει να αυξηθεί με τη μέθοδο του σχεδιασμού στο 60% του προπολεμικού επιπέδου, και στη συνέχεια ένα ισχυρό αντιπληθωριστικό πακέτο πρέπει να εγκριθεί. Η παραγωγή πιθανόν να υποχωρήσει περίπου στο 30% του προπολεμικού επιπέδου μετά από αυτό το σοκ, αλλά οι άνθρωποι θα μπορούσαν κάπως να αντέξουν αυτό το επίπεδο, το οποίο κυριάρχησε το 1946. Εάν η αντιπληθωριστική πολιτική εφαρμοζόταν πολύ σύντομα, το σοκ θα ήταν πολύ ισχυρό. Η πολιτική που υιοθετήθηκε στην πραγματικότητα αποδείχθηκε ότι είναι κοντά σε αυτό που ο καθηγητής Arisawa πρότεινε (Savage, 2002).

3.3.4 Το σύστημα παραγωγής κατά προτεραιότητα, 1947-48

Το σύστημα παραγωγής προτεραιότητας (Priority production system, PPS) αναφέρεται σε μια πολιτική συγκέντρωσης λιγοστών πόρων σε λίγες στρατηγικά σημαντικές βιομηχανίες για να ξεκινήσει η ανάκαμψη τους (αν και ονομάζεται "σύστημα", είναι στην πραγματικότητα μια πολιτική). Είναι ένας τύπος οικονομικού προγραμματισμού. Η ανάκαμψη ορισμένων βασικών βιομηχανιών αναμένεται να έχει θετικές επιπτώσεις σε ολόκληρη την οικονομία (Kenichi, 2006). Ο καθηγητής Arisawa ήταν μέλος της προσωπικής συμβουλευτικής ομάδας του πρωθυπουργού Shigeru Yoshida. Τον Ιούλιο του 1946, ο στρατηγός MacArthur είπε στον Yoshida ότι θα επιτρέψει στην Ιαπωνία να εισάγει ένα μικρό αριθμό αγαθών⁷. Ο Yoshida διέταξε γραφειοκράτες να προετοιμάσουν έναν κατάλογο επιθυμιών για εισαγωγές, αλλά ο κατάλογος που παρήγαγαν ήταν μεγάλος. Ο Yoshida ζήτησε από τους συμβούλους του να συρρικνώσουν τη λίστα. Τα ακόλουθα πέντε αγαθά τελικά παρέμειναν: χάλυβας, άνθρακας, πετρέλαιο, καουτσούκ και λεωφορεία (Kenichi, 2006).

Για την Ιαπωνία, ο άνθρακας ήταν η μόνη πηγή ενέργειας που ήταν εγχώρια διαθέσιμος. Αν παραγόταν αρκετός άνθρακας, το πλεόνασμα θα μπορούσε να διανεμηθεί ως ενέργεια σε άλλες βιομηχανίες. Το σύνθημα *Dig 30 million tons of coal (σκάψτε 30 εκατομμύρια τόνοι άνθρακα)* έγινε ένα είδος εθνικής εκστρατείας (Orchard J. E. & Orchard, D. J. 1930). Η κυβέρνηση εξασφάλισε χρηματοδότηση για ανθρακωρυχεία χρησιμοποιώντας επιδοτήσεις και *fukkin* δάνεια, καθώς και ειδική στέγαση για τους ανθρακωρύχους. Αν και η πραγματική η παράδοση του εισαγόμενου πετρελαίου καθυστέρησε, ο στόχος της παραγωγής επιτεύχθηκε. Η παραγωγή εγχώριου άνθρακα το 1947 ανερχόταν σε 29,32 εκατομμύρια τόνους. Η παραγωγή βασικών βιομηχανιών εκτός του άνθρακα ήταν ελαφρώς μικρότερη από τους στόχους του 1947. Αλλά το

⁷ Κατά τη διάρκεια του πολέμου, η ιαπωνική κυβέρνηση εξασφάλισε αποζημίωση για τυχόν απώλειες που υπέστησαν άτομα ή επιχειρήσεις που ασχολούνται με τη στρατιωτική παραγωγή. Τον Ιούλιο του 1946, η Ανώτατη Διοίκηση των Συμμαχικών Δυνάμεων διέταξε να ακυρωθεί αυτή η εγγύηση, που οδήγησε μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων σε πτώχευση. Πρωθυπουργός Yoshida προσέφυγε στον στρατηγό MacArthur για τις δυσκολίες που προκάλεσε αυτή η απόφαση, στον οποίο ο MacArthur απάντησε επιτρέποντας στην Ιαπωνία να εισάγει ορισμένα προϊόντα για να βελτιώσει την κατάσταση.

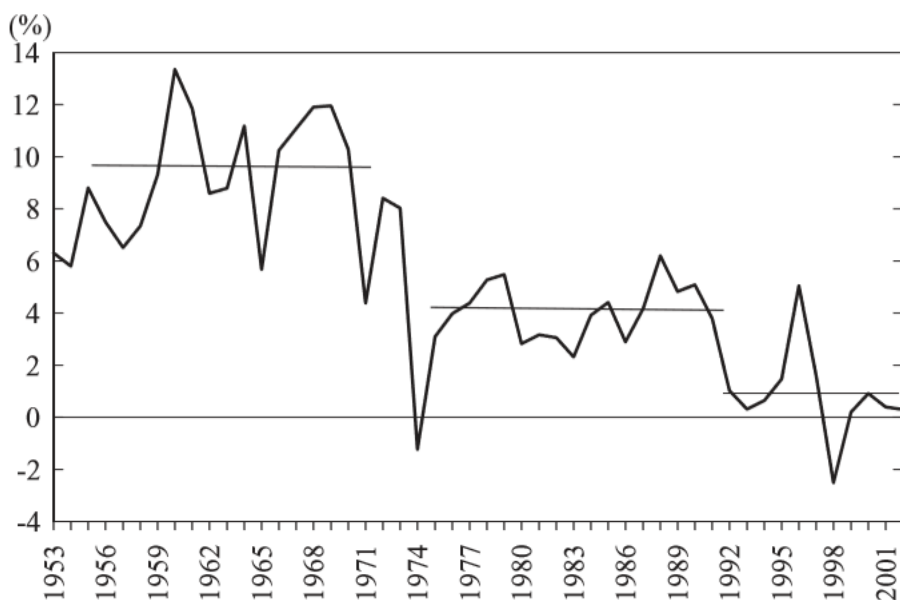
σύστημα παραγωγής προτεραιότητας συνεχίστηκε το 1948 και οι περισσότεροι στόχοι είχαν επιτευχθεί κατά το έτος αυτό. Η οικονομία άρχισε να ανακάμπτει το 1947 (Orchard, J. E., & Orchard, D. J. 1930).

4 Κεφάλαιο 4^ο: Η εποχή της ραγδαίας ανάπτυξης

Μετά την περίοδο ανάκαμψης του 1945-49 και τον πόλεμο της Κορέας από το 1950 μέχρι το 1953, η ιαπωνική οικονομία ξεκίνησε μια περίοδο υψηλής ανάπτυξης. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970, ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης ήταν περίπου 10%. Αυτή η πολύ υψηλή και συνεχής ανάπτυξη μετασχημάτισε την ιαπωνική οικονομία και την κοινωνία. Μέχρι το 1970, η Ιαπωνία ξεπέρασε τη Δυτική Γερμανία και έγινε η δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία στον καπιταλιστικό κόσμο, όπως προσδιορίζεται με βάση το ΑΕΠ, μετά τις ΗΠΑ. Η διαδικασία σύγκλισης της Ιαπωνίας με τη Δύση τελικά ολοκληρώθηκε και ρόλο έπαιξαν οι παρακάτω πολιτικές του εξορθολογισμού, της μακροοικονομική διαχείριση, της βιομηχανική πολιτική, της παγκόσμιας επανένταξης και η κοινωνική αλλαγή (Kenichi, 2006).

Διάγραμμα 3.4

Αύξηση πραγματικού Α.Ε.Π κατά την εποχή της ραγδαίας ανάπτυξης

Πηγή: Kenichi, 2006, σ. 162

4.1 Εξορθολογισμός

Κατά την προηγούμενη περίοδο του 1945-49, όταν ο οικονομικός σχεδιασμός ήταν ακόμα σε ισχύ και η Ιαπωνία ήταν μια σχεδόν κλειστή οικονομία, ο κύριος πολιτικός στόχος ήταν η ποσοτική ανάκαμψη. Η πολιτική της ανάκαμψης συνεχίστηκε με κάθε τρόπο και κόστος, αγνοώντας την αποτελεσματικότητα. Χορηγήθηκαν επιδοτήσεις, δάνεια *fukkin* και ενισχύσεις από τις ΗΠΑ. Αλλά στις αρχές της δεκαετίας του 1950, μετά τη σταθεροποίηση μέσω της πολιτικής Dodge, η οικονομία της Ιαπωνίας εισήλθε σε μια άλλη φάση. Η νέα κατάσταση μπορεί να περιγραφεί ως εξής (Kenichi, 2006):

- Οι έλεγχοι και οι επιδοτήσεις καταργήθηκαν και ο μηχανισμός της αγοράς είχε σε μεγάλο βαθμό αποκατασταθεί.
- Ξεκίνησε το ιδιωτικό διεθνές εμπόριο. Ωστόσο, δεν ήταν ακόμη ελεύθερο εμπόριο, κατάλοιπα του παρελθόντος όπως ο έλεγχος συναλλαγματικών ισοτιμιών, η προστασία των εισαγωγών, η παράδοση σε ξένο νόμισμα εξακολουθούν να ισχύουν.
- Υπήρξε παγκόσμιος πληθωρισμός που συνδέθηκε με τον πόλεμο της Κορέας. Αλλά ο Ιαπωνικός πληθωρισμός ήταν υψηλότερος από τον παγκόσμιο μέσο όρο: μεταξύ του 1949 και του 1951, οι ιαπωνικές τιμές χονδρικής αυξήθηκαν κατά 64% και οι τιμές καταναλωτή αυξήθηκαν κατά 8,5%. Κατά την ίδια περίοδο, ο πληθωρισμός των τιμών χονδρικής στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν 16,1% και 11,1% αντίστοιχα.
- Καθορίστηκε μια νέα σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία 360 γιεν έναντι του δολαρίου το 1949. Η ισοτιμία αυτή θεωρήθηκε κατάλληλη αρχικά, αλλά λόγω του πληθωρισμού (πόλεμος στη Κορέα), το γιεν υπερτιμήθηκε.
- Η Ιαπωνία ανέκτησε την πολιτική της ανεξαρτησία με την υπογραφή της Συνθήκη Ειρήνης στο Σαν Φρανσίσκο το 1951 και η οικονομική βοήθεια των ΗΠΑ σταμάτησε. Τον ίδιο καιρό η Συνθήκη για την Ασφάλεια Ιαπωνίας-ΗΠΑ (Japan-US Security Treaty) ολοκληρώθηκε το 1951 (ανανεώθηκε το 1960), και η Ιαπωνία έγινε σύμμαχος των ΗΠΑ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.
- Η Ιαπωνία είχε μόνο μικρά διεθνή αποθέματα ύψους 567 εκατ. δολαρίων στα τέλη του 1950.

Υπό αυτές τις νέες συνθήκες, οι ιαπωνικές βιομηχανίες έπρεπε να προσπαθήσουν για να έχουν αποτελεσματικότητα και ανταγωνιστικότητα (Johnson, 1982). Οι ημέρες του οικονομικού σχεδιασμού και της φυσικής επέκτασης ολοκληρώθηκαν και η πρόκληση για μείωση του κόστους και της υψηλότερης ποιότητας ξεκίνησαν (Johnson, 1982). Πριν από το ξέσπασμα του κορεατικού πολέμου τον Ιούνιο του 1950, στις ιαπωνικές βιομηχανίες το κόστος ήταν κατά προσέγγιση σύμφωνο με εκείνο των ΗΠΑ. Αλλά μέχρι το 1953, το μεγαλύτερο μέρος των ιαπωνικών βιομηχανιών είχαν γίνει ακριβότερες και από εκείνες στις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα, ο άνθρακας και ο χάλυβας ήταν από τα πιο ακριβά υλικά που χρειαζόταν η βιομηχανία. Αυτά ήταν ακριβώς τα δύο προϊόντα που στόχευε το σύστημα παραγωγής κατά προτεραιότητα το 1947-48. Το λεγόμενο *πρόβλημα των υψηλών τιμών άνθρακα και χάλυβα* μείωσε την ανταγωνιστικότητα από όλες τις άλλες βιομηχανίες που τα χρησιμοποιούσαν (Kenichi, 2006).

Για την αντιμετώπιση της υπερτίμησης και της απώλειας ανταγωνιστικότητας, θεωρητικά τρεις επιλογές πολιτικής ήταν πιθανές:

1. Η υποτίμηση του γιεν,
2. Ο αποπληθωρισμός μέσω της λιτότητας, και
3. Η βελτίωση της παραγωγικότητας,

Η Ιαπωνία επέλεξε την τρίτη επιλογή. Η επιλογή (ii) υιοθετήθηκε επίσης εν μέρει μέσω μιας σχετικά στενής προσέγγισης μακροοικονομικής πολιτικής και η επιλογή (i) δεν εξετάστηκε καν. Η Ιαπωνία είχε μόλις ξεπεράσει τη μεταπολεμική κρίση, τις ενοποιημένες συναλλαγματικές ισοτιμίες του 1949 και επανέκτησε την πολιτική της ανεξαρτησία το 1951.

Κάτω από το σταθερό σύστημα συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods, η Ιαπωνία θεώρησε ότι ήταν απαράδεκτο, πολιτικά και διπλωματικά, να αναθεωρήσει τόσο σύντομα την πρόσφατα εγκατεστημένη συναλλαγματική ισοτιμία. Η *Gorika*, ή ο εξορθολογισμός, σημαίνει βελτίωση της παραγωγικότητας μέσω επενδύσεων σε νέες τεχνολογίες και μηχανήματα και αναδιοργάνωση της παραγωγής και τη διαχείριση της παραγωγής. Αυτό έγινε εθνικός οικονομικός στόχος στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Στη διάρκεια του κορεατικού πολέμου, πολλές επιχειρήσεις αύξησαν σημαντικά τα κέρδη τους εξαιτίας της κάλυψης των στρατιωτικών προμηθειών που προσέφεραν στις ΗΠΑ. Τα κέρδη αυτά αποτελούσαν την κύρια χρηματοοικονομική πηγή για την εισαγωγή νέας τεχνολογίας και μηχανημάτων (Kenichi, 2006).

Η βιομηχανία άνθρακα της Ιαπωνίας επλήγει ιδιαίτερα επειδή η παγκόσμια πηγή ενέργειας μετατοπίστηκε από τον άνθρακα στο πετρέλαιο. Σε αντίθεση με τον άνθρακα, η Ιαπωνία έπρεπε να εισαγάγει το 90% του πετρελαίου της, (η εξάρτηση της Ιαπωνίας από το εισαγόμενο πετρέλαιο αυξήθηκε στο 99,7%). Η πολιτική στάση της κυβέρνησης ήταν επίσης ζωτικής σημασίας για το βιομηχανικό εξορθολογισμό. Το 1953-54, καθώς οι εισαγωγές αυξήθηκαν και οι στρατιωτικές προμήθειες του πολέμου στη Κορέα σταμάτησαν η Ιαπωνία αντιμετώπισε κρίση ισοζυγίου πληρωμών. Η Τράπεζα της Ιαπωνίας αύξησε τα επιτόκια και ο προϋπολογισμός, το φορολογικό επενδυτικό πρόγραμμα και το πρόγραμμα δανείων (fiscal investment and loan program, FILP) ενισχύθηκαν. Η πρόθεση των πολιτικών ιθυνόντων ήταν να μειώσουν τον πληθωρισμό σχεδόν στο μηδέν και να ενθαρρύνουν τις βιομηχανίες να μειώσουν περαιτέρω το κόστος (Kenichi, 2006).

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός είναι ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1950 δημιουργήθηκαν νέα μέσα της βιομηχανικής πολιτικής. Για να αντικατασταθούν οι έλεγχοι των τιμών, οι επιδοτήσεις και τα δάνεια *fukkin* της πρώιμης περιόδου ανάκαμψης, εισήχθησαν τα ακόλουθα νέα εργαλεία πολιτικής (Kenichi, 2006) :

- Προϋπολογισμός συναλλάγματος
- Κεφαλαιακός έλεγχος, συμπεριλαμβανομένου του ελέγχου των εισαγωγών τεχνολογίας
- Προνομιακή φορολογική μεταχείριση για συγκεκριμένους κλάδους
- Δημιουργία της Τράπεζας Ανάπτυξης της Ιαπωνίας και άλλων τραπεζών
- Αρκετοί νόμοι για την προώθηση του εξορθολογισμού των επιχειρήσεων

Εξοπλισμένη με αυτά τα εργαλεία, η ιαπωνική κυβέρνηση ήταν τώρα έτοιμη να βοηθήσει τις βιομηχανίες (Kenichi, 2006).

Ένα μεγάλο γεγονός το 1960 ήταν η ανανέωση της Συνθήκης Ασφάλειας Ιαπωνίας-ΗΠΑ (Japan-US Security Treaty). Το υπουργικό συμβούλιο Kishi του *Jiminto* ή το Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα (Liberal Democratic Party, LDP) προσπάθησε να την αποτρέψει μέσω του κοινοβουλίου. Πραγματοποιήθηκε μια τεράστια διαδήλωση που περικύκλωσε το κτίριο του κοινοβουλίου και μια φοιτήτρια σκοτώθηκε. Αλλά η συνθήκη ανανεώθηκε και η κυβέρνηση στη συνέχεια παραιτήθηκε (Kenichi, 2006).

Η νέα κυβέρνηση LDP, υπό την ηγεσία του πρωθυπουργού Hayato Ikeda, επανεστίασε την εθνική προσοχή στην οικονομία, προτείνοντας το *Πρόγραμμα Διπλασιασμού Εισοδήματος*. Πρότεινε να διπλασιαστεί το ΑΕΠ της Ιαπωνίας σε δέκα χρόνια, πράγμα που απαιτούσε έναν

μέσο όρο αύξηση 7,2% ετησίως. Η Ιαπωνία πραγματικά αναπτύχθηκε γρηγορότερα από αυτό και ο στόχος του Ikeda επιτεύχθηκε μέσα σε επτά χρόνια, πολύ νωρίτερα από το αναμενόμενο. Ο πολιτικός ριζοσπαστισμός αντικαταστάθηκε σταδιακά από μια πιο συνεργατική σχέση (Kenichi, 2006).

4.2 Μακροοικονομική διαχείριση

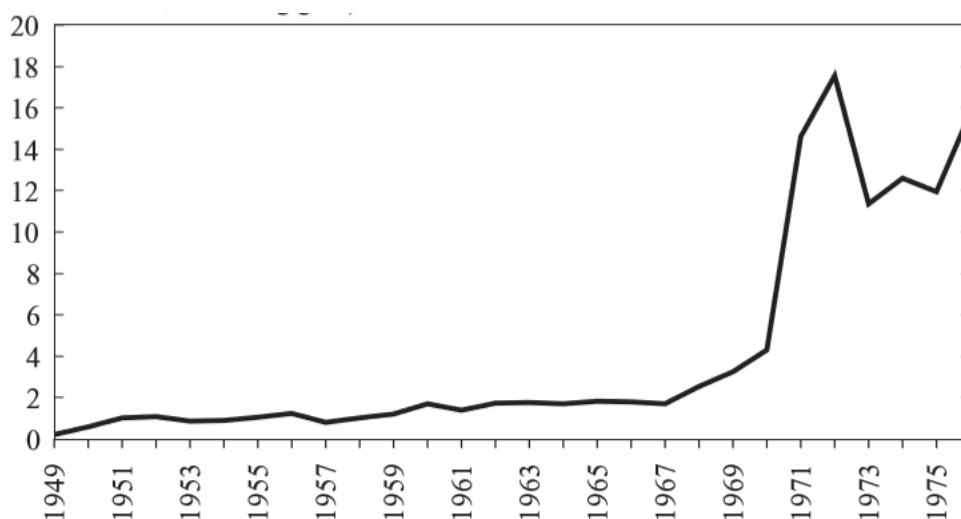
Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 και του 1960, η μακροοικονομική διαχείριση είχε τα ακόλουθα χαρακτηριστικά. Ο προϋπολογισμός ήταν γενικά υγιής και πλεονασματικός. Η δημιουργία εσόδων από δημοσιονομικά ελλείμματα απαγορεύτηκε. Στην πραγματικότητα, δεν εκδόθηκαν κρατικά ομόλογα στη μεταπολεμική Ιαπωνία μέχρι το 1965. Για το λόγο αυτό, δεν υπάρχουν, στατιστικά στοιχεία για τα κρατικά ομόλογα ή τα επιτόκιά τους πριν από εκείνη τη στιγμή (McKinnon & Kenichi, 1997). Όσον αφορά τη νομισματική πλευρά, η σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία 360 γιέν έναντι, του δολαρίου διατηρήθηκε από το 1949 έως το 1971. Το σύστημα Bretton Woods επέτρεψε, περιστασιακά, αναπροσαρμογές της ισοτιμίας συναλλάγματος όταν προέκυψαν *θεμελιώδεις ανισορροπίες* αλλά η Ιαπωνία δεν σκέφτηκε ποτέ να αλλάξει την ισοτιμία της. Μερικοί υποστηρίζουν ότι το γιέν έγινε σταδιακά υποτιμημένο σε πραγματικούς όρους, επειδή η αύξηση της ιαπωνικής παραγωγικότητας ήταν υψηλότερη και έτσι το κόστος της κατέστη μικρότερο - σε σύγκριση με τον υπόλοιπο βιομηχανικό κόσμο. Αλλά αυτό το συμπέρασμα είναι αμφισβητήσιμο (McKinnon & Kenichi, 1997). Οι μισθοί των Ιαπώνων και οι τιμές των προϊόντων αυξάνονταν με ταχύτητες συμβατές με αυτές της αύξησης της ιαπωνικής παραγωγικότητας και δεν υπήρχε απόδειξη τάσης για την υποτίμηση του γιέν (Kenichi, 2006).

Μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία περιορίζει τη νομισματική πολιτική. Με άλλα λόγια, όταν η συναλλαγματική ισοτιμία είναι σταθερή, η νομισματική πολιτική δεν είναι πλέον ανεξάρτητη μεταβλητή που μπορεί να καθοριστεί από τις νομισματικές αρχές, δεδομένου ότι η κεντρική η τράπεζα υποχρεούται να χρησιμοποιεί τη νομισματική πολιτική για να διατηρήσει τη συναλλαγματική ισοτιμία σε ένα σταθερό επίπεδο. Αυτό ονομάζεται «ενδογένεια» της νομισματικής πολιτικής υπό σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία. Μόλις καθορίστηκε η συναλλαγματική ισοτιμία γιέν / δολαρίου, η Τράπεζα της Ιαπωνίας έπρεπε να προσαρμόζει συνεχώς τη νομισματική της πολιτική για να τη διατηρεί σταθερή (McKinnon & Kenichi, 1997).

Για να αντιμετωπιστεί η πίεση του ισοζυγίου πληρωμών κάτω από σταθερό σύστημα συναλλαγματικών ισοτιμιών, η Δυτική Γερμανία συχνά παρενέβη στις ξένες αγορές συναλλάγματος και ρύθμιζε περιστασιακά το γερμανικό μάρκο. Από τη στιγμή που πάντα υπήρχε μια πίεση προς τα πάνω στο γερμανικό μάρκο, οι ρυθμίσεις ήταν πάντα προς τα πάνω. Αντίθετα, η Ιαπωνία επέλεξε τη μακροοικονομική λιτότητα ως εργαλείο για την προσαρμογή του ισοζυγίου πληρωμών. Έτσι, η Δυτική Γερμανία συσσωρεύσε διεθνή αποθέματα ενώ τα ιαπωνικά αποθέματα παρέμειναν μικρά και σταθερά μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 (από τότε όμως η Τράπεζα της Ιαπωνίας παρενέβη επιθετικά και ταχέως συσσωρεύσε περιουσιακά στοιχεία σε δολάριο) (Kenichi, 2006).

Διάγραμμα 4.4

Αποθεματικά σε αμερικανικά δολάρια

Πηγή: Kenichi, 2006, σ. 169

Στο πλαίσιο αυτού του νομισματικού καθεστώτος, οι τιμές χονδρικής πώλησης στην Ιαπωνία ήταν ουσιαστικά σταθερές. Από το 1951 έως το 1971, ο δείκτης τιμών χονδρικής αυξήθηκε με ετήσιο ρυθμό 0,7%. Αυτή η αξιοσημείωτη σταθερότητα των τιμών παρατηρήθηκε επίσης στις ΗΠΑ, τη Κίνα και τη Δυτική Γερμανία. Πράγματι, η πρόωμη μεταπολεμική περίοδος της δεκαετίας του 1950 και της δεκαετίας του 1960 ήταν μιας ιστορική περίοδος πρωτοφανούς σταθερότητας των τιμών παγκοσμίως. Η Ιαπωνία εισήγαγε αυτή τη συνολική σταθερότητα των τιμών στα εμπορεύσιμα προϊόντα διατηρώντας σταθερή τιμή συναλλάγματος. Ο δείκτης τιμών καταναλωτή αυξήθηκε ελαφρώς ταχύτερα, με ετήσιο ρυθμό 4,4%. Εκείνες τις ημέρες, αυτό το

φαινόμενο, θεωρήθηκε μακροοικονομικό πρόβλημα. Κατά την ίδια περίοδο, οι ονομαστικοί μισθοί αυξήθηκαν 10,2% και το ονομαστικό ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 14,5%. Εν τω μεταξύ, το πραγματικό ΑΕΠ αυξήθηκε κατά μέσο όρο κατά 9,4% ανά έτος κατά την περίοδο 1951-71 (Kenichi, 2006).

Η Ιαπωνία προσχώρησε στην Παγκόσμια Τράπεζα το 1952 και άρχισε να δανείζεται από αυτήν τον επόμενο χρόνο. Σύντομα έγινε ο δεύτερος μεγαλύτερος δανειολήπτης της Παγκόσμιας Τράπεζας μετά την Ινδία. Η Ιαπωνία συνέχισε να δανείζεται από την Παγκόσμια Τράπεζα μέχρι το 1969. Όλα τα δάνεια της Παγκόσμιας Τράπεζας στην Ιαπωνία χρησιμοποιήθηκαν για την οικοδόμηση βιομηχανικών υποδομών όπως σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής, αυτοκινητόδρομοι και σιδηρόδρομων υψηλής ταχύτητας. Τα δάνεια χορηγήθηκαν από την Παγκόσμια Τράπεζα μέσω της Τράπεζας Ανάπτυξης της Ιαπωνίας, τα οποία στη συνέχεια χορηγήθηκαν στα προτεινόμενα βιομηχανικά έργα. Αυτή η διαδικασία ονομάστηκε *δάνειο δύο σταδίων*. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα δάνεια της Παγκόσμιας Τράπεζας χρηματοδότησαν λιγότερο από το 1% του συνόλου των εγχώριων επενδύσεων. Η Ιαπωνία χρηματοδότησε τις επενδύσεις της κατά την περίοδο αυτή σχεδόν εξ ολοκλήρου μέσω εγχώριων πόρων. Δεν υπήρχε ουσιαστικά καμία χρηματοδότηση από άμεσες ξένες επενδύσεις, πόσο μάλλον από επενδύσεις χαρτοφυλακίου. Ωστόσο, οι ιαπωνικές επιχειρήσεις ήταν εξαιρετικά δραστήριες, εισήγαγαν τεχνολογία και η κυβέρνηση τις στήριξε σθεναρά (Kenichi, 2006).

4.3 Η σημασία του Υπουργείου Διεθνούς Εμπορίου και Βιομηχανίας και η βιομηχανική πολιτική

Το Υπουργείο Διεθνούς Εμπορίου και Βιομηχανίας (Ministry of International Trade and Industry, MITI) δημιουργήθηκε το 1949 με τη συγχώνευση του Υπουργείου Εμπορίου και Βιομηχανίας, του Οργανισμού Άνθρακα και του Διεθνούς Οργανισμού Εμπορίου (Johnson, 1982).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1950 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970, το υπουργείο έπαιξε ρόλο στην εκβιομηχάνιση της Ιαπωνίας, αλλά οι οικονομολόγοι εξακολουθούν να συζητούν τη σημασία του. Τίθεται το ερώτημα εάν η υψηλή ανάπτυξη που επιτεύχθηκε οφείλεται στο υπουργείο ή όχι; Μερικοί υποστηρίζουν ότι οι πολιτικές του υπουργείου ήταν κρίσιμης σημασίας, ενώ άλλοι ισχυρίζονται ότι ήταν αρνητικός παράγοντας εξουδετερωμένος από τον ιδιωτικό δυναμισμό. Άλλοι λένε ότι ο ρόλος του ήταν ασήμαντος ή ουδέτερος. Ορισμένες

βιομηχανίες πέτυχαν χωρίς επίσημη προώθηση (ηλεκτρονικά είδη ευρείας κατανάλωσης, κάμερες, μοτοσικλέτες, πιάνο, ρολόγια, αριθμομηχανές κ.λπ.). Άλλες βιομηχανίες απέτυχαν ακόμη και με επίσημη στήριξη (άνθρακας, ραφινάρισμα αλουμινίου, πυρηνική σύντηξη, υπολογιστές κ.λπ.) (Kenichi, 2006). Όσον αφορά την αυτοκινητοβιομηχανία, υπήρξε και απόρριψη και αποδοχή της επίσημης παρέμβασης - βοήθειας. Το υπουργείο προσπάθησε να ενώσει εταιρείες αυτοκινήτων πριν από την απελευθέρωση του εμπορίου, επειδή οι εγχώριοι παραγωγοί θεωρούνταν πολύ μικροί και πολυάριθμοι για να ανταγωνίζονται αποτελεσματικά τους Αμερικανούς γίγαντες. Αλλά οι εταιρείες αυτοκινήτων αρνήθηκαν την πρωτοβουλία του υπουργείου, παρέμειναν χωριστές και έκαναν πολύ καλά, όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια (Johnson, 1982).

Σε αντίθεση με το αμετάβλητο όραμα της Ιαπωνίας σχετικά με τη σημασία της εκβιομηχάνισης και το ρόλο της κυβέρνησης, η αναπτυξιακή πολιτική της Παγκόσμιας Τράπεζας ταλαντώθηκε αρκετά. Την πρόιμη μεταπολεμική περίοδο χορηγήθηκαν δάνεια από τη Παγκόσμια Τράπεζα κυρίως για τη βιομηχανική ανάπτυξη (Wade, 1996). Στη δεκαετία του 1970, τα προγράμματα κοινωνικού τομέα είχαν στόχο τη σταδιακή αντικατάσταση των βιομηχανικών έργων. Καθ' όλη τη δεκαετία του 1980, η Παγκόσμια Τράπεζα αρνήθηκε με συνέπεια την αποτελεσματικότητα της επιλεκτικής βιομηχανικής πολιτικής, μέσω της οποίας η ιαπωνική κυβέρνηση στόχευε και υποστήριζε συγκεκριμένες βιομηχανίες. Αυτή η ιδεολογία της ελεύθερης αγοράς επηρεάστηκε έντονα από την αποκαλούμενη νεοκλασική οικονομική θεωρία. Ωστόσο, τα προγράμματα της Παγκόσμιας Τράπεζας άρχισαν να ανακτούν την ισορροπία τη δεκαετία του 1990. Στη έκθεσή της για το *Θαύμα της Ανατολικής Ασίας (East Asian Miracle)* (1993) παραδέχθηκε ότι η επιλεκτική βιομηχανική πολιτική, δούλεψε μερικές φορές στο παρελθόν, και συγκεκριμένα στις Ιαπωνία, Ταϊβάν και Κορέα (Wade, 1996).

4.4 Η επανένταξη στην παγκόσμια οικονομία

Ο μηχανισμός της αγοράς αποκαταστάθηκε από τη σταθεροποίηση της πολιτικής Dodge το 1949, αλλά αυτό δεν σήμαινε τη δημιουργία μιας εντελώς ελεύθερης οικονομίας. Αντιθέτως, πολλά μέτρα πολιτικής συνέχισαν να ρυθμίζουν τις αγορές. Ένα από αυτά ήταν προστασία των εισαγωγών. Τα εμπορικά εμπόδια της Ιαπωνίας ήταν πολύ μεγάλα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920 και της δεκαετίας του 1930, και με τη διακοπή του εμπορίου κατά τη

διάρκεια του πολέμου και τη κατάληψη από τις ΗΠΑ, η τιμολογιακή προστασία συνεχίστηκε και κατά δεκαετία του 1950 και του 1960. Ωστόσο, η ιαπωνική κυβέρνηση ήταν αποφασισμένη να μειώσει τα τιμολόγια σε μια προσπάθεια να επανέλθει στη παγκόσμια οικονομία. Η μετάβαση σε ένα περισσότερο φιλελεύθερο εμπόριο ήταν αναγκαίο για πολιτικούς και διπλωματικούς λόγους. Η απελευθέρωση του εμπορίου της Ιαπωνίας τη δεκαετία του 1960 είχε τα ακόλουθα σημαντικά χαρακτηριστικά (Kenichi, 2006) :

- Εκτελέστηκε σταδιακά και με καλά σχεδιασμένο τρόπο
- Η μείωση των τιμών ήταν στενά συνδεδεμένη με τα μέτρα βιομηχανικής προώθησης για την ενίσχυση του ανταγωνισμού και
- Η κυβέρνηση χρησιμοποίησε τις διεθνείς δεσμεύσεις

Η άρση των εμποδίων στις εισαγωγές πραγματοποιήθηκε υπό την πολύ ισχυρή πολιτική εποπτεία της ιαπωνικής κυβέρνησης σε στενή συνεργασία με την επιχειρηματική κοινότητα. οι παραγωγοί επικέντρωσαν τις προσπάθειές τους στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας. Η επίσημη υποστήριξη χορηγήθηκε σύμφωνα με τις πραγματικές επιδόσεις των επιχειρήσεων, όπως ο όγκος των εξαγωγών, και όχι εξαιτίας των πολιτικών συνδέσεων. Οι εγχώριες επιχειρήσεις ανταγωνίζονταν έντονα μεταξύ τους, αλλά ο ανταγωνισμός συντονίστηκε από την κυβέρνηση, ώστε να αποφευχθεί η εγκατάλειψη ή η πτώχευση οποιασδήποτε επιχείρησης. Έτσι, ο ανταγωνισμός και η συνεργασία συνυπήρχαν σε μια κατάσταση που περιγράφεται ως *διαμερισμένος ανταγωνισμός* (Kenichi, 2006).

Η διαδικασία ελευθέρωσης του εμπορίου στη μεταπολεμική Ιαπωνία ήταν ιδανική υπό την έννοια ότι χρησιμοποιήθηκε με σύνεση για να υποχρεώσει τις εγχώριες βιομηχανίες να γίνουν περισσότερο ανταγωνιστικές. Αλλά η επιτυχής εκτέλεση του απαιτούσε ένα πολύ υψηλό επίπεδο θεσμικής ικανότητας. Ενώ οι εμπορικοί φραγμοί μειώθηκαν σταδιακά, ο έλεγχος κεφαλαίου δεν καταργήθηκε κατά τη διάρκεια της περιόδου υψηλής ανάπτυξης. Αφαιρέθηκε σταδιακά από το 1970 και μετά. Το σημαντικότερο βήμα για την ελευθέρωση των συναλλαγών κεφαλαίου ήταν ο νόμος περί συναλλαγματικών ισοτιμιών του 1980 (Kenichi, 2006).

5 Κεφάλαιο 5^ο: Η ιαπωνική οικονομία και η συνεισφορά της στο παγκόσμιο Α.Ε.Π

Σε μόλις 40 χρόνια η Ιαπωνία εξελίχθηκε, μετά τη καταστροφή που υπέστη στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στη δεύτερη μεγαλύτερη και, πολλοί υποστηρίζουν, πιο δυναμική και επιτυχημένη οικονομία στον κόσμο. Αν και το ΑΕΠ της παραμένει μόνο το ήμισυ των Ηνωμένων Πολιτειών, το κατά κεφαλήν εισόδημά των κατοίκων της είναι πολύ μεγαλύτερο. Δεκαπέντε από τις είκοσι μεγαλύτερες εταιρείες παγκοσμίως είναι ιαπωνικές. Μαζί με τις δέκα μεγαλύτερες τράπεζες, οι ιαπωνικές τράπεζες έχουν γενικά δύο φορές μεγαλύτερα περιουσιακά στοιχεία σε σχέση με των Αμερικανών ομολόγων τους, το Τόκιο έχει αντικαταστήσει την Washington ως παγκόσμιο τραπεζικό κέντρο. Το 1987 τα καθαρά περιουσιακά στοιχεία της Ιαπωνίας στο εξωτερικό άγγιζαν τα 240,7 δισεκατομμύρια δολάρια και ήταν τα μεγαλύτερα στον κόσμο (Prestowitz, 1989).

Η Ιαπωνία συσσώρευσε τεράστιο πλούτο και πέτυχε να έχει ηγεμονική θέση στην παγκόσμια οικονομία μέσω εξαγωγών υψηλών ποιοτικά μαζικών καταναλωτικών αγαθών που έχουν πλημμυρίσει τις αγορές πλανήτη. Εν μέρει, η τεράστια εμπορική επιτυχία της Ιαπωνίας αποδίδεται στη ιαπωνική παραγωγικότητα, η οποία είναι από τις υψηλότερες στον κόσμο. Ειδικοί λατρεύουν τα εργοστάσια της Ιαπωνίας, το στυλ διαχείρισης, την έρευνα για τα προϊόντα των καταναλωτών και τον αναπτυξιακό προσανατολισμό, και τις εργασιακές σχέσεις ως πρότυπα για την μετά-βιομηχανική εποχή. Οι επιστήμονες και οι μηχανικοί της Ιαπωνίας είναι ταγμένοι σε μια σκληρή μάχη με τους αμερικανούς ανταγωνιστές τους για την υπεροχή σε πεδία υψηλής τεχνολογίας όπως η μικροηλεκτρονική, η βιογενετική, η ρομποτική, η αεροδιαστημική κ.α (Lynn, 1989).

Η Ιαπωνία θεωρείται συχνά το πιο επιτυχημένο παράδειγμα κυβερνητικής οικονομικής ανάπτυξης. Οι θαυμαστές της επιτυχίας της Ιαπωνίας μελετούν τις κυβερνητικές στρατηγικές της και την ισχυρή συνεργασία μεταξύ κυβερνήσεων και επιχειρήσεων ως λύση στην παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα, που υστερεί σε άλλες χώρες (Anchordoguy, 1989). Αλλού, οι επικριτές της ιαπωνικής πολιτικής ισχυρίζονται ότι αυτές οι ίδιες τάσεις αποτελούν απειλή για την επιβίωση των κορυφαίων οικονομιών του υπόλοιπου κόσμου. Και οι δύο αυτές ομάδες πιστεύουν ότι η ιαπωνική κυβέρνηση είχε ισχυρό, κατευθυντήριο ρόλο στην οικονομία της χώρας (Prestowitz, 1989).

5.1 Οικονομικό θαύμα της Ιαπωνίας

Η Ιαπωνία πραγματοποίησε σημαντικά βήματα στην οικονομική ανάπτυξη πριν από τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1939 η Ιαπωνία ήταν το πιο προηγμένο βιομηχανικό έθνος εκτός της Δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής. Ωστόσο παρουσίαζε ορισμένα αντιφατικά χαρακτηριστικά - μεταξύ αυτών, εκτεταμένη αγροτική φτώχεια και ισχυρή ελαφριά εξαγωγική βιομηχανία – χαρακτηριστικά που παρατηρούνται σε ορισμένες οικονομίες του αναπτυσσόμενου κόσμου σήμερα. Έξι χρόνια αργότερα καταστράφηκε από τον πόλεμο και το οικονομικό δυναμικό της Ιαπωνίας μειώθηκε σε λιγότερα από το ένα τρίτο της προηγούμενης ικανότητάς της (Evans & Rauch, 1999). Ωστόσο, από τη δεκαετία του 1950 η Ιαπωνία είχε ανακάμψει και μέχρι το 1990 η οικονομική παραγωγή ήταν έξι φορές μεγαλύτερη από εκείνη του 1960, το ονομαστικό ΑΕΠ αυξήθηκε 24 φορές την ίδια περίοδο. Οι τάσεις του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος παρέχουν ένα καλό σημείο εκκίνησης μέτρησης της μεταπολεμικής οικονομικής επιτυχίας της Ιαπωνίας. Το 1955 (περίπου η αρχή της περιόδου υψηλής ανάπτυξης) το ονομαστικό ΑΕΠ της Ιαπωνίας ήταν 24 δισεκατομμύρια δολάρια. Μέχρι το 1978 είχε φθάσει τα 963 δισεκατομμύρια δολάρια και το 1991 το ΑΕΠ της Ιαπωνίας εκτιμήθηκε σε 3,4 τρισεκατομμύρια δολάρια (Keizai Koho Center, 1992). Στο πλαίσιο αυτό, η Ιαπωνία παρουσίασε πολύ υψηλά ποσοστά ανάπτυξης κάποια μεμονωμένα έτη. Τα χρόνια αιχμής αυτής της τάσης ήταν το 1960, το 1961 και το 1964, όταν παρατηρήθηκε 13-14% πραγματική ανάπτυξη. Η ανάπτυξη το 1968-1969 ήταν σχεδόν εξίσου ταχεία. Οι αριθμοί αυτοί ήταν εντυπωσιακά υψηλότεροι από τους ρυθμούς ανάπτυξης σε άλλες οικονομίες (Prime Minister's Office, 1989). Όταν τα ιαπωνικά στοιχεία συγκρίνονται με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημα από άλλες βιομηχανικές χώρες, η οικονομική επιτυχία της Ιαπωνίας μπορεί να φανεί ακόμη πιο ξεκάθαρα. Το 1952, το κατά κεφαλή ΑΕΠ της Ιαπωνίας ήταν περίπου 188 δολάρια το ένα δωδέκατο από αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών και το ήμισυ εκείνου της Δυτικής Γερμανίας. Μέχρι το 1960, το ιαπωνικό ΑΕΠ ανά κάτοικο είχε αυξηθεί στα 458 δολάρια, ενώ στα μέσα της δεκαετίας του 1970 ήταν πάνω από 4.000 δολάρια και σχεδόν το 60% των αμερικανικών και γερμανικών επιπέδων. Μέχρι το 1980, αντικατοπτρίζοντας τις μεταβολές των νομισματικών αξιών καθώς και τη συνεχιζόμενη ανάπτυξη τα περισσότερα χρόνια, τα νούμερα των Ιαπώνων ανέβηκαν ακόμη πιο κοντά στα επίπεδα που έχουν καταγραφεί στις Ηνωμένες

Πολιτείες και τη Δυτική Γερμανία. Μέχρι το 1990, τόσο η Ιαπωνία όσο και η Γερμανία είχαν περάσει τις Ηνωμένες Πολιτείες. Το ονομαστικό ΑΕΠ ανά κάτοικο στην Ιαπωνία αυξήθηκε 31 φορές από το 1952 έως το 1990 (Ohno, 2006)

Σε λίγο περισσότερο από έναν αιώνα η Ιαπωνία μεταμορφώθηκε από μια κατά βάση γεωργική χώρα σε μία από τις πιο επιτυχημένες οικονομίες του κόσμου. Η μεταπολεμική ανάπτυξη της παραγωγής σε συγκεκριμένες βιομηχανίες παρέχει μια περαιτέρω μαρτυρία της επιτυχίας της Ιαπωνίας. Οι αυξήσεις στην παραγωγή χάλυβα αποτελούν εξαιρετικό δείκτη της μεταπολεμικής βιομηχανικής ανάπτυξης. Η Ιαπωνία ήταν ήδη μοναδική στον μη δυτικό κόσμο πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο λόγω των τότε υψηλών επιπέδων της παραγωγής χάλυβα σε σχέση με άλλες χώρες εκτός της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής. Το 1896 η παραγωγή χάλυβα της Ιαπωνίας ήταν μόνο περίπου 100 τόνοι, αλλά μέχρι το 1936 η παραγωγή χάλυβα έφθασε τα 3,6 εκατομμύρια τόνους. Μέχρι το 1960, στη μέση της περιόδου υψηλής ανάπτυξης, ο αριθμός αυτός για την Ιαπωνία είχε αυξηθεί στα 22 εκατομμύρια τόνους και το 1973, η Ιαπωνία έφθασε στη μέγιστη παραγωγή χάλυβα, 119 εκατομμύρια τόνους. Από τότε η Ιαπωνία κατέλαβε τη δεύτερη θέση στον κόσμο παραγωγή ακατέργαστου χάλυβα πίσω από την ΕΣΣΔ (Ohno, 2006).

5.2 Η πορεία προς τη δημιουργία μιας οικονομικής υπερδύναμης

Είναι γενικά αποδεκτό ότι ο εκσυγχρονισμός της Ιαπωνίας χρονολογείται από την περίοδο Meiji μεταξύ 1868 και 1912 (Kenichi, 2006). Συγκεκριμένα, η εισαγωγή ξένων τεχνολογιών και μηχανημάτων θεμελίωσε την εκβιομηχάνιση της Ιαπωνίας, καθώς ως «αργοπορημένη» στον βιομηχανικό κόσμο, η Ιαπωνία όχι μόνο εισήγαγε και έμαθε από την ξένη τεχνολογία, αλλά έκανε επίσης βελτιώσεις και αλλαγές που ταιριάζουν στην Ιαπωνία και την Ασία (Kenichi, 2006).

Κατά την περίοδο μετά το Β Παγκόσμιο Πόλεμο, η βοήθεια ανοικοδόμησης που παρείχαν οι Ηνωμένες Πολιτείες στη δεκαετία του 1950 ήταν σημαντική, καθώς εισέφερε νέα κεφάλαια στην οικονομία. Παρά τις συγκρούσεις μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ιαπωνίας στο πόλεμο, αλλά δεδομένης της ομοιότητας στην ιδεολογία, οι Ηνωμένες Πολιτείες δέχτηκαν την Ιαπωνία ως εταίρο για την ανάπτυξη γεωπολιτικά στην Ανατολική Ασία, προκειμένου να εξισορροπηθεί η εξάπλωση του κομμουνισμού από την Κίνα. Η Ιαπωνία επέστρεψε με σκοπό να

γίνει η πρώτη μεγαλύτερη ασιατική οικονομία. Διάφοροι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες μπορούν να χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά για να εξηγήσουν την επιτυχία της Ιαπωνίας. Η εγχώρια οικονομία της Ιαπωνίας ήταν μάλλον μικρή και οι βιομήχανοι θα πρέπει να στοχεύουν την εξαγωγική αγορά στο ξεκίνημα. Οι εξαγωγές της Ιαπωνίας έπρεπε στην αρχή να συγκρουστούν απότομα με αυτές των αμερικανών παραγωγών (Kenichi, 2006).

Η επενδυτική συμπεριφορά των Ιαπώνων ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη των δυτικών ομολόγων τους. Αυτή η συμπεριφορά αποτέλεσε και την γενεσιουργό αιτία των κολοσσιαίων επιχειρηματικών ομίλων του σήμερα. Συγκεκριμένα δημιουργήθηκαν συμμαχίες μεγάλων ιαπωνικών επιχειρήσεων (keiretsu, οι οποίες στο πυρήνα τους διέθεταν ένα μεγάλο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα από το οποίο μπορούσαν να δανειστούν τεράστια κεφάλαια με πολύ ευνοϊκούς όρους (Berglof & Perotti, 1994). Η ενέργεια αυτή στόχευε σε μακροχρόνια οφέλη όπως την απόκτηση μεριδίου στην παγκόσμια αγορά και την μεγέθυνση τους. Παράλληλα, σε αυτό συνέβαλλε και η χρηματιστηριακή συμπεριφορά των Ιαπώνων, οι οποίοι εμπιστευόνταν τις παραπάνω ενέργειες χωρίς να επιδιώκουν το άμεσο κέρδος κάνοντας σπασμωδικές αγοραπωλησίες μετοχών παραμένοντας ψύχραιμοι στην θέση τους ακόμα και σε περιόδους ύφεσης (Berglof & Perotti, 1994).

Ωστόσο η δεκαετία 1990-2000 ξεκίνησε η «αδρανοποίηση» της ιαπωνικής οικονομίας, η οποία συνεχίζεται έως και σήμερα, αποτελεί προϊόν της οικονομικής ευμάρειας των προηγούμενων ετών που οδήγησε στην επενδυτική υπερβολή με αποτέλεσμα την υπέρμετρη αύξηση των τιμών των ακινήτων και κατ' επέκταση στην μεταβολή της συμπεριφοράς του επενδυτικού κοινού (Allen & Gale, 2000).

Η μεγάλη πειθαρχία των ιαπωνικών εργαζομένων οδήγησε σε υψηλή αποδοτικότητα και παραγωγικότητα. Ο συνδυασμός πειθαρχίας, της ισχυρής επιχειρηματικότητας και της ατομικής ηθικής, οδήγησε τα Ιαπωνικά προϊόντα και τις εξαγωγές στη κορυφή (Kenichi, 2006).

Ενώ υπάρχει μεγάλη συζήτηση για το ρόλο της κυβέρνησης και την έκταση της κυβερνητικής παρέμβασης, μια σημαντική θεσμική οντότητα στην Ιαπωνία είναι η στενή τριμερής σχέση μεταξύ κυβερνητικών αξιωματούχων, επιχειρήσεων και ακαδημαϊκών, ιδίως στον τομέα του βιομηχανικού σχεδιασμού, της παραγωγής και του μάρκετινγκ (Kenichi, 2006).

Ως εκ τούτου, οι αποφάσεις απλοποιήθηκαν και διευκολύνθηκαν, προωθώντας έτσι την αποδοτικότητα της παραγωγής και της βιομηχανική αποτελεσματικότητας. Μια τέτοια

τριμερής σχέση από τότε αντιγράφεται και από άλλες ασιατικές χώρες, αν και λιγότερο επιτυχημένα (Kenichi, 2006).

6 Κεφάλαιο 6ο: Συμπεράσματα

Τη δεκαετία του 1960-1970 επικρατούσε η αντίληψη στη Δύση, πως η χώρα του ανατέλλοντος Ηλίου, παρήγαγε χαμηλής ποιότητας απομιμήσεις δυτικών προϊόντων. Παρόλα αυτά η Ιαπωνία αναδείχθηκε ως ο μαθητής που όχι μόνο διδάχθηκε και εισέπραξε τεχνογνωσία από τους Δυτικούς «δασκάλους», αλλά κατάφερε εν τέλει να τους ξεπεράσει σε μεγάλο βαθμό.

Η ανάπτυξη της Ιαπωνίας και η θέση που κατέχει στο διεθνές οικονομικό στερέωμα, οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες. Ο κυριότερος από αυτούς είναι η υψηλού επιπέδου τεχνολογία, ιδίως στον κλάδο των καταναλωτικών αγαθών. Επιπλέον οι ιαπωνικές επενδύσεις στο εξωτερικό έχουν δημιουργήσει θέσεις απασχόλησης και μεγάλες παραγωγικές μονάδες. Επιπρόσθετα η ιαπωνική κουλτούρα είναι προσανατολισμένη σε μακροπρόθεσμους στόχους, και τέλος η Ιαπωνία δεν θεωρείται στρατιωτική απειλή για οποιαδήποτε ξένη χώρα.

Επιπρόσθετα, τα υψηλά ηθικά πρότυπα του Ιαπωνικού λαού όπως η εκπλήρωση εθνικών στόχων, η προσήλωση στην οικονομική ευημερία του έθνους και στην ενδυνάμωση των ιαπωνικών επιχειρήσεων, καθώς και η αποξένωση από προσωπικές φιλοδοξίες και βραχυπρόθεσμους κερδοσκοπικούς στόχους, οδήγησαν σταθερά στην αύξηση τόσο της παραγωγικότητας σε ατομικό επίπεδο όσο και της αποτελεσματικότητας σε συλλογικό-επιχειρησιακό.

Η οικονομική ανάπτυξη της Ιαπωνίας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ανέδειξε πως οι ΗΠΑ, οι οποίες σήμερα κατέχουν την πρώτη θέση στην οικονομική κούρσα, αποτέλεσαν εικόνα καθρέφτη του οικονομικού προφίλ της ασιατικής χώρας. Επίσης, η βιομηχανική επανάσταση στην Ιαπωνία παρείχε χρήσιμα διδάγματα τόσο για τις αναπτυσσόμενες όσο και για τις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες, σε σχέση με την κατάλληλη εφαρμογή οικονομικών πολιτικών, συμπεριλαμβανομένης της βιομηχανικής έρευνας και ανάπτυξης, καθώς και της δημοσιονομικής πολιτικής. Ένας κρίσιμος παράγοντας για την οικονομική αυτή επιτυχία αποτέλεσε η αгаστή συνεργασία μεταξύ της κυβέρνησης, των ακαδημαϊκών και των επιχειρήσεων.

Από τη δεκαετία του 1950, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι η Ιαπωνία έχει παρουσιάσει έναν πλήρη κύκλο ανάπτυξης με ταχεία εξέλιξη και αναβάθμιση σε 3-4 δεκαετίες. Ωστόσο, η ιαπωνική οικονομία από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 εισήλθε σε «αδρανοποίηση» για περισσότερο από μια δεκαετία. Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως η «χαμένη δεκαετία» της Ιαπωνίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι ιαπωνικές επιχειρήσεις έφτασαν στο μέγιστο παραγωγικό τους επίπεδο, δηλαδή στη μέγιστη οικονομική και βιομηχανική τους ικανότητα και σε αυτή τη περίοδο ανάπτυξης δημιουργήθηκε εφησυχασμός και μια «ζώνη άνεσης», όπου οι άνθρωποι πίστευαν ότι οι καλές εποχές δεν θα τελειώσουν ποτέ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την επικράτηση έντονης οικονομικής «ευφορίας», και την ταυτόχρονη απουσία προετοιμασίας

μέτρων και διαρθρωτικών αλλαγών για μια επερχόμενη οικονομική ύφεση. Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με την αλλαγή οικονομικής δράσης και συμπεριφοράς, ιδιαίτερα Ιαπώνων επενδυτών και επιχειρηματιών, που θύμιζε σε μεγάλο βαθμό τα δυτικά πρότυπα, οδήγησε στη δεκάχρονη «αδρανοποίηση».

Επιπλέον, μπορεί κανείς να λάβει ένα «οικονομικό μάθημα» από την πορεία της Ιαπωνίας. Αυτό θα είχε τίτλο "*συγκριτικό πλεονέκτημα*". Το "*συγκριτικό πλεονέκτημα*" που χρησιμοποίησε η χώρα αυτή, μπορεί να λογισθεί ως η επιτυχημένη συνταγή της, αλλά ίσως αυτό να μην είναι το "*συγκριτικό πλεονέκτημα*" του αύριο. Πράγματι, οι οικονομίες με προσανατολισμό το μέλλον θα πρέπει να αναπτύσσουν μελλοντικά "*συγκριτικά πλεονεκτήματα*" προκειμένου να παραμείνουν ανταγωνιστικές.

Η οικονομική και βιομηχανική άνοδος της Ιαπωνίας έγινε δεκτή τόσο από την ασιατική όσο και από τη διεθνή κοινότητα περισσότερο ως συνεισφορά στην ενίσχυση της διεθνούς αρμονίας και της παγκόσμιας ανάπτυξης, παρά ως ανταγωνιστική. Πράγματι, οι ιαπωνικές επενδύσεις δεν έχουν ποτέ επικριθεί σε καμία ξένη χώρα ως ιμπεριαλιστικές ή ηγεμονικές και άλλοι βιομηχανικοί κατασκευαστές θεωρούν τα ιαπωνικά προϊόντα ως αναφορές και στόχους για να ανταγωνιστούν. Για παράδειγμα, οι βιομηχανικοί κατασκευαστές της Ιαπωνίας, οι οποίοι επικεντρώνονταν στη δημιουργία οικιακών συσκευών και αυτοκινήτων που προορίζονταν για τη μαζική αγορά, έτυχαν ικανοποιητικής αποδοχής και οι ιαπωνικές εξαγωγές έδωσαν νέα πρότυπα σε άλλες «αργοπορημένες» στη διαδικασία της εκβιομηχάνισης χώρες.

Από την άλλη πλευρά, η πορεία της έρευνας οδήγησε στην καταγραφή ορισμένων μειονεκτημάτων που αφορούν στην οικονομική πορεία της Ιαπωνίας. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται η γήρανση του πληθυσμού και η υπογεννητικότητα σε συνδυασμό με την απροθυμία για υποδοχή οικονομικών μεταναστευτικών ρευμάτων. Αυτό αντανακλάται ως έλλειψη εργατικού δυναμικού. Επιπλέον τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα, η έλλειψη γης για νέα βιομηχανική ανάπτυξη, η εμφάνιση ακραίων φυσικών καταστροφών, η μεταβαλλόμενη κατάσταση τόσο στην Ασία όσο και σε διεθνές επίπεδο, όπως η άνοδος της Κίνας και οι τρομοκρατικές επιθέσεις, αποτελούν επιβραδυντικούς παράγοντες της Ιαπωνικής οικονομίας. Εν κατακλείδι, προκύπτει πως η ιαπωνική οικονομία έχει την ικανότητα να «επιβιώνει» και να βγαίνει αλώβητη από δύσκολες καταστάσεις, έχοντας την δυνατότητα χρήσης οικονομικών εργαλείων λιγότερο επώδυνων συγκριτικά με τις δυτικές οικονομίες. Σε αυτό προστίθεται το γεγονός πως οι ιαπωνικές επιχειρήσεις και γενικότερα η ιαπωνική οικονομία, έθεταν πάντα

μακροχρόνιους στόχους, όπου με επιμονή, υπομονή και γνώμονα ένα αφοσιωμένο και άρτια εκπαιδευμένο δυναμικό, θα κατάφερναν να μεγεθύνουν τις επιχειρήσεις τους και να εδραιωθούν ως αναπόσπαστο κομμάτι της παγκόσμιας οικονομίας. Ωστόσο, θα ήταν εσφαλμένο να θεωρηθεί πως το μοντέλο της Ιαπωνίας που την οδήγησε στην κορυφή, θα μπορούσε να επιβιώσει εύκολα σε οποιαδήποτε δυτική οικονομία.

7 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Allen, F., & Gale, D. (2000). Bubbles and crises. *The economic journal*, 110(460), 236-255.

Anchordoguy, M. (1989). *Computers Inc: Japan's challenge to IBM* (Vol. 144). Harvard University Asia Center.

Auslin, M. R. (2009). *Negotiating with imperialism: The unequal treaties and the culture of Japanese diplomacy*. Harvard University Press.

Berglof, E., & Perotti, E. (1994). The governance structure of the Japanese financial keiretsu. *Journal of financial Economics*, 36(2), 259-284.

Evans, P., & Rauch, J. E. (1999). Bureaucracy and growth: A cross-national analysis of the effects of "Weberian" state structures on economic growth. *American sociological review*, 748-765.

Garon, Sheldon M. (1987) *The State and Labor in Modern Japan*, Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press.

Johnson, C. (1982). *MITI and the Japanese miracle: the growth of industrial policy: 1925-1975*. Stanford University Press.

Kaneda, Tatsuo (1992). *Kirugisutan Keizai Saisei no Michi: Chiteki Shien no Kokoromi* (Path to the Recovery of the Kyrgyzstan Economy: An Attempt in Intellectual Assistance), JIIA Paper No.1, The Japan Institute of International Affairs.

KEIZAI, K. C. (1994). *Japan, 1994: An International Comparison*.

Kenichi, O. (2006). *The Economics development of Japan: The path traveled by Japan as a Developing Country*. GRIPS Development Forum.

Kobayashi Hideo (1995) *Nihon kabushiki kaisha o tsukutta otoko* (The man who built 'Japan Inc.'), Tokyo: Shogakkan.

Lynn, L. H. (1989). *The Misunderstood Miracle: Industrial Development and Political Change in Japan*.

McKinnon, Ronald I., and Kenichi Ohno (1997), *Dollar and Yen: Resolving Economic Conflict between the United States and Japan*, MIT Press.

McLaren, W. W. (2013). *Political History of Japan During the Meiji Era, 1867-1912*. Routledge.

Miwa, Y., & Ramseyer, J. M. (2002). Banks and economic growth: implications from Japanese history. *The Journal of Law and Economics*, 45(1), 127-164.

Okura, M., & Teranishi, J. (1994). Exchange rate and economic recovery of Japan in the 1930s. *Hitotsubashi journal of economics*, 1-22.

Orchard J. E., & Orchard, D. J. (1930). *Japan's economic position: the progress of industrialization*. McGraw-Hill Book Company, New York.

Pauer, E. (Ed.). (2002). *Japan's war economy*. Routledge. Erich Pauer (2014), *Japan's War Economy*, Taylor & Francis.

Prestowitz Clyde (1988), *Changing Places: How We Allowed Japan to Take the Lead*. New York, Basic Books, and FALLOWS, James: Containing Japan, *The Atlantic Monthly* 261/1989, p.40- 54.

PRIME MINISTER'S OFFICE : Japan Statistical Yearbook. Tokyo, 1989, p.792.

Rousseau, P. L. (1999). Finance, investment, and growth in Meiji-era Japan. *Japan and the World Economy*, 11(2), 185-198.

Savage, J. D. (2002). The origins of budgetary preferences: The dodge line and the balanced budget norm in Japan. *Administration & Society*, 34(3), 261-284.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), *Least Development Countries Report 2004*.

Wade, R. (1996). Japan, the World Bank, and the art of paradigm maintenance: The East Asian miracle in political perspective. *new left review*, 3-37.